

Ἡ Ὁρθόδοξη ἀνθρωπολογία καί ἡ ἀνθρωπολογία τῆς Ἐπιστήμης

Θέμα: Περί τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν διδασκαλία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, σέ ἀντιδιαστολή μέ τὴν διδασκαλία τῆς Ἐπιστήμης περί τοῦ ἀνθρώπου, καί περί τοῦ ὅτι ἡ γνώσις τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνθρωπολογίας εἶναι ἀπαραίτητη προϋπόθεσις γιὰ τὴν ὀρθή τοποθέτησι σέ θέματα βιοηθικῆς.

Τό κύριο θέμα πού θά προσπαθήσω ἐν συντομίᾳ νά ἀναπτύξω εἶναι τό 'τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν διδασκαλία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας'. Δευτερευόντως, θά ἀναφερθῶ εἰς τό τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν Ἐπιστήμη καί θά προσπαθήσω νά κάνω μία σύγκρισι μεταξύ τῶν δύο προτύπων τοῦ ἀνθρώπου, ἐκείνου τῆς Ἐκκλησίας καί ἐκείνου τῆς Ἐπιστήμης. Ἐπειδή δέν εἶμαι εἰδικός, οὔτε γιὰ τό ἕνα θέμα, οὔτε γιὰ τό ἄλλο, οὔτε ἐκπροσωπῶ τὴν Ἐκκλησία ἢ τὴν Ἐπιστήμη, οἱ ἀπόψεις πού κατατίθενται ἐδῶ εἶναι ἀποκλειστικά οἱ προσωπικῆς μου ἀπόψεις, δηλ. πῶς ἔχω κατανοήσει, μέχρι σήμερα, τό θέμα περί ἀνθρώπου, ὅπως αὐτό προβάλλεται στοὺς δύο αὐτοὺς χώρους.

Σήμερα, ὅταν κάποιος, πού εἶναι ἐνεργό μέλος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀποφασίσῃ νά ἀσχοληθῇ σοβαρά καί συστηματικά μέ τὰ βιοηθικά διλήμματα πού κάθε τόσο τίθενται, κυρίως ἐξ αἰτίας τῆς τεχνολογικῆς προόδου, νομίζω, ὅτι εἶναι ἀπαραίτητο, πράγμα πού δέν συμβαίνει πάντοτε, ὁ ἄνθρωπος αὐτός νά ἔχη προηγουμένως ἐντρύφήσει καί ἐμβαθύνει, ὅσο περισσότερο μπορεῖ, στὴν φύσι τοῦ ἀνθρώπου, καί ἐξ ἐπόψεως δομῆς, καί ἐξ ἐπόψεως λειτουργίας, ὅπως αὐτὰ τὰ διδάσκουν, καί ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ἀλλά καί ἡ σημερινή Ἐπιστήμη, ἄσχετα ἀπὸ τό ὅτι ὁ ἄνθρωπος παρουσιάζεται σάν ἕνα διαφορετικό πλάσμα στοὺς δύο αὐτοὺς χώρους.

Αὐτὴ ἡ ἐνασχόλησις, τοῦ εἶναι, νομίζω, ἀπαραίτητη, γιὰ δύο λόγους: Πρῶτον, γιὰ νά ἔχη ὑπ' ὄψιν του τὰ ἀπαραίτητα δεδομένα τῶν δύο αὐτῶν χώρων καί νά ἔχη σκιαγραφήσει καί διαμορφώσει στό μυαλό του τὴν εἰκόνα περί τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως αὐτός παρουσιάζεται στοὺς δύο αὐτοὺς χώρους, ὥστε, ὅταν τοῦ ζητηθῇ, νά μπορῇ νά διαλεχθῇ, καί μέ τοὺς ἐκκλησιαστικούς ἀνθρώπους, καί μέ τοὺς ἐπιστήμονες, ἐπάνω στά ἀνθρωπολογικά ζητήματα. Καί, δεύτερον καί κυριώτερον, γιὰ νά μπορῇ, μέ βᾶσι τὴν ἀσκητικὴ ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας καί τὴν ἀποκεκαλυμμένη ἀλήθεια περί τῆς φύσεως καί τοῦ σκοποῦ τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως αὐτές εἶναι κατατεθειμένες στὴν Ἁγία Γραφή καί στὴν Παράδοσι τῆς Ἐκκλησίας, νά ἀξιολογήσῃ ὀρθά τίς νέες ἐπιτεύξεις τῆς Ἐπιστήμης, καθὼς καί νά διακρίνῃ τὴν ἀλήθεια ἀπὸ τὴν πλάνη, τό ὀρθό ἀπὸ τό λάθος, στά ἀνακύπτοντα βιοηθικά διλήμματα, τὰ ὅποια σήμερα συνεχῶς γεννῶνται σάν ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης, τῆς ἐφαρμογῆς νέων τεχνολογιῶν καί τῆς ἰατρικῆς πρακτικῆς.

Καί, τοῦ δίδεται αὐτὴ ἡ δυνατότητα, ἐπειδή θεωρῶ ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία εἶναι Ἐκείνη πού γνωρίζει τὴν ἀλήθεια περί τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἀνθρώπου νοουμένου ὡς τῆς ὀντότητος ἐκείνης πού μετέχει καί τῆς ὑλικῆς καί τῆς νοερᾶς φύσεως, καί ὄχι ἡ Ἐπιστήμη, πράγμα πού σημαίνει, ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι Ἐκείνη πού κατέχει τὰ ὀρθά κριτήρια ἀξιολογήσεως τῶν νέων ἰατρικῶν πρακτικῶν ἀπὸ τὴν σκοπιὰ τῆς βιοηθικῆς, καί ὄχι ἡ Ἐπιστήμη. Ἐνα παράδειγμα: Ἡ ἰατρικὴ πρακτικὴ προσπαθεῖ σήμερα νά καθιερώσῃ σάν νόμιμη τὴν εὐθανασία στίς ἀνεπτυγμένες χώρες. Εἶναι αὐτό ὀρθό; Εἶναι πρὸς τό συμφέρον τοῦ ἀνθρώπου; Εἶναι,

αυτή ή πρακτική, μέσα στό ήθος τής 'Επιστήμης; Είναι σύμφωνη μέ τό ήθος μάς πολιτισμένης κοινωνίας; Είναι μέσα στό θέλημα του Θεού; Είναι σύμφωνη μέ τήν διδασκαλία τής 'Εκκλησίας; Ο άνθρωπος τής 'Εκκλησίας, ό όποιος γνωρίζει ποιά είναι ή άληθινή φύσις και ό σκοπός τής ζωής του ανθρώπου, όπως επίσης ποιό είναι τό θέλημα του Θεού για τον άνθρωπο, άμέσως αποφαίνεται για τήν όρθότητα ή μή μάς τέτοιας πρακτικής, επειδή κατέχει τά όρθά ανθρωπολογικά κριτήρια και επειδή μπορεί νά διακρίνη άν μιά τέτοια πρακτική είναι μέσα στό θέλημα του Θεού ή όχι.

Η 'Επιστήμη, ως εκ τής φύσεώς της, δέν μπορεί νά έχη τήν άληθή γνώσι περί τής φύσεως του ανθρώπου, τήν πλήρη γνώσι. Η 'Επιστήμη μπορεί νά ανακαλύψη μόνο ένα μέρος τής άληθείας περί του ανθρώπου, επειδή ή γνωσεολογική της δυνατότητα είναι περιορισμένη μόνο στον φυσικό κόσμο και ή έρευνητική της δυνατότητα άφορά φαινόμενα του φυσικού κόσμου. Ο άνθρωπος, όμως, μετέχει, και του φυσικού, και του πνευματικού κόσμου. Τήν πνευματική φύσι του ανθρώπου δέν μπορεί ή 'Επιστήμη νά τήν ανιχνεύσει και γι' αυτό τό ανθρωπολογικό της πρότυπο είναι έλλειπές, άν μή τι έσφαλμένο. Η 'Επιστήμη έχει ανακαλύψει πολλά και συνεχώς ανακαλύπτει περισσότερα περί τής άληθείας τής δομής και τής λειτουργίας του σώματος του ανθρώπου. Όμως, ή άλήθεια περί τής πνευματικής φύσεως του ανθρώπου τής διαφεύγει, όπως τής διαφεύγει και ή άλήθεια περί των άύλων πνευμάτων ως και περί του Θεού. Και τουτο, επειδή ό γνωσεολογικός της χώρος είναι μόνο ό φυσικός κόσμος. Δέν είναι, ούτε ό πνευματικός κόσμος, ούτε ό άκτιστος. Αυτούς δέν μπορεί νά τούς ανιχνεύσει και γι' αυτό δέν υπεισέρχεται σ' αυτούς. Σ' αυτούς τούς κόσμους, όμως, έχει λόγο ή 'Εκκλησία, ή όποία, όπως ό άνθρωπος, έτσι και Αυτή κινείται, και στον φυσικό κόσμο, και στον πνευματικό κόσμο.

Έτσι, ή 'Επιστήμη δέν μπορεί νά ταυτισθή, όσο και νά ξελιχθή, ως προς τίς άπόψεις και τά συμπεράσματα της εις τό ανθρωπολογικό ζήτημα, μέ εκείνα πού ή Όρθόδοξη 'Εκκλησία έχει νά καταθέσει, ως αποκάλυψη εκ μερους του Θεού και ως έμπειρία Της, επειδή, όπως είπαμε, ή 'Επιστήμη εξετάζει και διερευνά τον άνθρωπο αποκλειστικά και μονον κατά τήν υλική του φύση, ενώ ό άνθρωπος είναι διπτός, μετέχων, και τής υλικής, και τής νοεράς φύσεως. Βεβαίως, ό κάθε ένας από τούς δύο αυτούς χώρους εξειδικεύεται, θά έλεγα, σε διαφορετικούς τομείς στην γνωσεολογία του περί του ανθρώπου. Η 'Επιστήμη, π.χ., έχει συσσωρεύσει γνώσεις κυρίως περί τής δομής, τής λειτουργίας και τής θεραπείας του σώματος του ανθρώπου, ως και γνώσεις περί των 'ψυχικών' λεγομένων λειτουργιών στον άνθρωπο, χωρίς όμως νά δέχεται ύπαρξι στον άνθρωπο άθανάτου ψυχής, ενώ ή 'Εκκλησία έχει συσσωρεύσει γνώσεις κυρίως περί τής φύσεως, τής λειτουργίας και τής θεραπείας τής ψυχής του ανθρώπου, οι όποιες προέρχονται από τήν Αποκάλυψη του Θεού περί τής φύσεως του ανθρώπου καθώς και από τήν άσκητική Της έμπειρία.

Η Όρθόδοξη 'Εκκλησία, ως άνθρωπος θεσμός, μπορεί νά συγκρουσθή μέ τήν 'Επιστήμη, προκειμένου νά υπερασπίσει τά συμφέροντα του ανθρώπου, όταν αυτά τίγονται από ενεργειες τής κατευθυνομένης 'Επιστήμης ή τής επιστημονικής πρακτικής, οι όποιες προσβάλλουν άμεσα τον άνθρωπο και έμμεσα τον Θεό. Η 'Εκκλησία, όμως, ως πνευματικό οικοδόμημα, δέν αντιμάχεται, ούτε συγκρούεται μέ τήν άληθινή 'Επιστήμη, επειδή ή 'Εκκλησία κινείται στον πνευματικό κόσμο, ενώ ή 'Επιστήμη στον φυσικό κόσμο. Έξ άλλου, ή άληθινή 'Επιστήμη, και όχι ή κατευθυνομένη, όπως είναι κατά ένα μεγάλο μέρος της ή σημερινή, είναι εκ του Θεού.

Η Όρθόδοξη 'Εκκλησία, έφ' όσον παραμένει εις τον ιδικό Της γνωσεολογικό χώρο, δέν αντιμετωπίζει ανθρωπολογικό πρόβλημα από τίς όποιεσδήποτε ανακαλύψεις τής 'Επιστήμης τίς σχετικές μέ τον άνθρωπο. Και τουτο, άφ' ενός μέν, επειδή ή συνεχώς προστιθεμένη γνησία επιστημονική γνώσις περί του ανθρώπου δέν

έρχεται - δέν μπορεί νά ἔλθῃ - σέ ἀντίθεσι μέ τά θεμέλια τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνθρωπολογίας, καί, ἀφ' ἑτέρου, ἐπειδή ἡ Ἐκκλησία ἔχει, ἐξ Ἀποκαλύψεως, τά κριτήρια ἐκεῖνα πού Τῆς ἐπιτρέπουν νά διακρίνῃ τήν ἀλήθεια, ἐάν ὑπάρχῃ, εἰς τήν ὁποιαδήποτε προβαλλομένη ἐρμηνεία τῶν ἐπιστημονικῶν δεδομένων, ἢ εἰς τήν ὁποιαδήποτε προβαλλομένη ἐπιστημονική θεωρία μέ βάση κάποια ἐπιστημονικά δεδομένα, εἴτε αὐτή προβάλλεται ὡς ἀμιγῶς ἐπιστημονική θεωρία, εἴτε ὡς φιλοσοφία (π.χ. θεωρία τῆς Ἐξελίξεως).

Τί, λοιπόν, διδάσκει ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία περί τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου;

Σέ γενικές γραμμές, διδάσκει ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ἡ ἀνθρωπίνη ὑπόστασις, ἀπαρτίζεται ἀπό δύο στοιχεῖα, ἀπό σῶμα καί ψυχή. Διδάσκει δηλ., ὅτι ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι μόνο σῶμα, ἀλλά ὅτι μετέχει καί τῆς αὐλοῦ φύσεως, ἐπειδή ἔχει καί ψυχή ἄυλη πού εἶναι εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Ὅτι τά δύο αὐτά στοιχεῖα, σῶμα καί ψυχή, προστατεύουν τό ἓνα τό ἄλλο καί εἶναι πλασμένα γιά νά συνεργάζονται προκειμένου νά ἐπιτύχουν τοῦ τελικοῦ σκοποῦ, πού εἶναι ἡ μέθεξις στήν ζωή τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ψυχή εἰς τόν ἄνθρωπο εἶναι, ὅπως τό σῶμα, καί αὐτή κτίσμα τοῦ Θεοῦ. Εἶναι τό ἀποτέλεσμα τοῦ 'ἐμφυσήματος' τοῦ Θεοῦ εἰς τόν ἄνθρωπο καί μυστήριο κατά τήν οὐσία της. Τό 'ἐμφύσημα' ἐκεῖνο τοῦ Θεοῦ εἰς τόν ἄνθρωπο, πού πλάσθηκε ἀπό τήν γῆ, τοῦ χάρισε τήν πνοή τῆς ζωῆς καί τήν νοερή ψυχή του. Καί, αὐτό τό 'ἐμφύσημα' τοῦ Θεοῦ ἐπαναλαμβάνεται στήν οὐσία σέ κάθε ἄνθρωπο πού ἔρχεται εἰς τήν ὑπαρξι. Ἡ ψυχή τοῦ ἀνθρώπου 'κτίζεται', δημιουργεῖται δηλ. ἀπό τόν Θεό, ἀρρήτως καί ἀγνώστως, κατά τήν σύλληψι τοῦ ἀνθρώπου. Κατά τόν βιολογικό θάνατο τοῦ ἀνθρώπου, χωρίζεται ἡ ψυχή ἀπό τό σῶμα. Τό σῶμα τότε πεθαίνει, ὁ ἄνθρωπος ὁμως ζεῖ, ἐπειδή ἡ ψυχή του ζεῖ καί μετά τόν βιολογικό θάνατο τοῦ σώματος. Ζεῖ μετά τόν βιολογικό του θάνατο ὁ ἄνθρωπος, μόνο κατά τήν ψυχή, περιμένοντας τήν Κοινή Ἀνάστασι τῶν σωμάτων γιά νά ξαναπάρῃ ἀφθαρτο τό σῶμα του καί νά ξαναγίνῃ πλήρης ἄνθρωπος.

Ὡς πρὸς τίς ιδιότητές της, ἡ ψυχή εἶναι μία ζωντανή ὄντοτητα, ἀπλή, ἀσχημάτιστη, λογική, νοερή, κατά Χάριν ἀθάνατη, αὐτεξούσια, δηλ. ἐλεύθερη, θελκτική, ἐνεργητική καί τρεπτή, ἐπειδή εἶναι κτίσμα. Τό σῶμα μέ τό ὁποῖο εἶναι ἐνωμένη, τό χρησιμοποιεῖ σάν ὄργανο. Σέ αὐτό δίνει ζωή, γέννησι, αὔξησι καί αἴσθησι. Ἐχει «νοῦν», πού δέν εἶναι ξεχωριστός ἀπό αὐτήν, ἀλλά τό πῶ καθαρό μέρος της. Ὅπως εἶναι ὁ ὀφθαλμός εἰς τό σῶμα, ἔτσι εἶναι καί ὁ «νοῦς» εἰς τήν ψυχή. Ἡ ψυχή ἔχει τήν δυνατότητα νά διανοηται, νά διαβουλεύεται, νά ὀρέγεται, νά φαντάζεται, καί νά διατίθεται εὐάρεστα ἢ δυσάρεστα. Ἐχει αὐτοσυνειδησία καί συνειδησι γιά τό τί εἶναι ἀγαθό, δίκαιο, ἀληθινό, καλό, κλπ., καί ἡ ὑπαρξις της γίνεται ἀντιληπτή ἀπό τίς ἐνέργειές της. Ὅ,τι ἔχει ἡ ψυχή, ὑπαρξι καί ιδιότητες, τά ὀφείλει εἰς τήν Χάρι τοῦ Δημιουργοῦ της. Ὅσο παραμένει εἰς τό σῶμα, λέγεται «ψυχή». Ὅταν ἀπαλλαγῇ ἀπό τό σῶμα, λέγεται «πνεῦμα». Συνεπῶς, «ψυχή» καί «πνεῦμα» εἶναι ἓνα καί τό αὐτό πρᾶγμα.

Σέ ἀντιδιαστολή μέ αὐτά, τώρα, ἡ Ἐπιστήμη δέν δέχεται τόν ἄνθρωπο ὡς ὑπαρξι μέ κατ' οὐσίαν ψυχή, δηλ. μέ ψυχή πού ζεῖ καί μετά τόν βιολογικό θάνατο τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου, οὔτε ὅτι ὁ ἄνθρωπος συνεχίζει νά ὑπάρχῃ ὡς πρόσωπο, ὡς ὄντοτητα, ὡς αὐτοδύναμη ὑπαρξις, καί μετά τόν βιολογικό του θάνατο. Τόν δέχεται μόνο ὡς μία καθαρά βιολογική ὑπαρξι μέ κατ' ἐνέργειαν ψυχή, ὅπως συμβαίνει εἰς τά ζῶα, εἰς τά ὁποῖα ἡ ψυχή τους πεθαίνει μαζί μέ τό σῶμα τους, ἐπειδή ἡ Ἐπιστήμη θεωρεῖ τόν ἄνθρωπο ὅτι ὑπάρχει ὡς ἀποτέλεσμα τῆς βιολογικῆς ἐξελίξεως τῶν εἰδῶν.

Ἐδῶ, ὁμως, χρειάζεται μία διευκρίνησις. Ὅταν λέμε ὅτι «ἡ Ἐπιστήμη δέχεται αὐτό ἢ ἐκεῖνο...», δέν ἐννοοῦμε τί δέχεται ἐπίσημα ἡ Ἐπιστήμη, ἢ τί λένε οἱ σοβαροὶ ἐπιστήμονες γιά ἓνα συγκεκριμένο θέμα, ἀλλά μιλάμε γιά τό τί διδάσκεται εἰς τά Πανεπιστήμια, τί γράφεται εἰς τά πανεπιστημιακά ἐγχειρίδια, καί τί γραμμῆ

ἀκολουθείται εις τούς ἐρευνητικούς χώρους γιά τό συγκεκριμένο αὐτό θέμα, ὅπως τό θέμα περί τῆς προελεύσεως καί φύσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Ἔτσι, συγκεκριμένα γιά τόν ἄνθρωπο, ἐκεῖνο πού διδάσκεται εις τά Πανεπιστήμια, ἐκεῖνο πού ἀναφέρεται εις τά ἐγχειρίδια τῆς Βιολογίας καί προβάλλεται σέ ὅλα τά ἐπιστημονικά περιοδικά, εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος προέρχεται ἀπό ἕναν κοινό πρόγονο μέ ἐκείνον τοῦ χιμπαντζή, ὅτι εἶναι ἕνα βιολογικό εἶδος δηλ., τό ὁποῖο προήλθε, ἐξελικτικά, ἀπό τυχαία γεγονότα, χωρίς καμμία θεία ἐπέμβαση πού νά τόν διαφοροποιή ἀπό τά ζῶα, ὡς πρὸς τήν φύσι καί τόν προορισμό του. Ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς ὑλιστικῆς, ἢ ἐπιστημονικῆς, ἢ κατευθυνομένης, ἂν θέλετε, θεωρήσεως περί τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τήν Ἐπιστήμη, εἶναι ὅτι, σήμερα, ἢ σύγχρονη Ἱατρική, ἔφθασε νά θεωρή τόν ἄνθρωπο ὡς μηχανή μέ ζωϊκή ψυχή. Ἔτσι, στήν Ἱατρική ἐπιστήμη, τά ζωτικά ὄργανα τοῦ ἀνθρώπου θεωροῦνται ὡς 'ἀνταλλακτικά' πού ὑπόκεινται σέ ἀντικατάστασι ἢ διατίθενται γιά μεταμόσχευσι, τό γονιμοποιημένο του ὠάριο, τό ζυγωτό του, ἢ τό ἔμβρυο θεωροῦνται ὡς γενετικό ὑλικό ὑποκείμενο σέ πειραματισμό, σέ ἐπεμβάσεις, τροποποιήσεις καί προσθήκες στόν γενετικό του κώδικα.

Ὁ καθηγητής Ἱατρικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Κρήτης κ. Ἡλίας Κουρούμαλης, σέ δημοσιευθέν ἄρθρο του μέ τίτλο «*Ἡ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καί ἡ εἰκονική πραγματικότητα στήν σύγχρονη ἐπιστήμη*»¹, ἀναφέρει, σχετικά, τά ἑξῆς:

«..... Ὁ Καρτέσιος ὑπεβίβασε τόν ἄνθρωπο σέ ἐπίπεδο ἀπλῆς μηχανῆς, πού δέν χρειαζόταν νά ἔχη μίαν ἀρχή. Στήν αὐταπόδεικτη αὐτή ἀνοησία, πού ὁμως κυριάρχησε γιά δύο αἰῶνες στήν Δυτική σκέψη, ἦλθε νά προσφέρει ἐπιστημονική κάλυψη ἢ Βιολογία καί ἢ Γενετική, στά πρώτα βήματά τους. Ὁ Κάρολος Δαρβίνος θεμελιώνει τήν περίφημη Ἐξελικτική Θεωρία του, ὅπου οἱ αὐτόματες μεταλλαγές στό γενετικό ὑλικό ὁδηγοῦν σέ φυσική ἐπιλογή τῶν πλέον προικισμένων νά ἐπιζήσουν εἰδῶν. Ἡ σύγχρονη Γενετική, μέ τήν ἀποκρυπτογράφηση τοῦ ἀνθρωπίνου γονιδιώματος, θριαμβολογεῖ. Ὁ ἄνθρωπος καί ἡ μύγα ἔχουν 95% κοινά γονίδια, ἄρα τό ἕνα εἶδος προέρχεται ἀπό τό ἄλλο (λένε οἱ ἐξελικτικοί). Ὅμως, ἐξ ἴσου λογικό, ἂν ὄχι λογικώτερο, ἀκούγεται τό ἐπιχείρημα, ὅτι αὐτή ἡ ταυτότητα γονιδίων ἀπλῶς ὑποδεικνύει, ὅτι ὁ ἴδιος Δημιουργός χρησιμοποίησε τά ἴδια ὑλικά, ἀλλά μέ τόσο διαφορετικό ἀποτέλεσμα.....».

Πιο συστηματικά, τώρα, ἢ Ἐκκλησία διδάσκει τά ἑξῆς περί τοῦ ἀνθρώπου:

Κατά τήν Ὁρθόδοξη Ἀνθρωπολογία, ἡ ψυχή τοῦ ἀνθρώπου πλάσθηκε ἀπό τήν Ἁγία Τριάδα νοερή, δηλ. ἄϋλη, «κατ' εἰκόνα» τοῦ ἰδίου τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεός εἶναι ἕνα πνεῦμα ἀνείδεο, ἀπλό καί ἀσχημάτιστο. Κατά μία πολύ χονδροειδή ἀναλογία, ἀπλή καί ἀσχημάτιστη εἶναι καί ἡ ψυχή τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ψυχή τοῦ ἀνθρώπου, σέ σχέσι μέ τήν θεία οὐσία, εἶναι ὑλική. Σέ σχέσι, ὁμως, μέ τό ἀνθρώπινο σῶμα, εἶναι ἄϋλη.

Ὁ Χριστός εἶναι τό **πρωτότυπο** τοῦ ἀνθρώπου, νοουμένου σάν σύνολο, ἀπό ψυχή καί σῶμα. Ὁ Χριστός, ὁ σαρκωμένος Λόγος, εἶναι ἡ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ εις τόν κόσμον, ὁ δέ ἄνθρωπος εἶναι ἡ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ὄχι κατά τήν Θεότητα, ἀλλά κατά τήν ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Ἀδάμ ἐπλάσθη κατά τό μεταγενέστερο χρονικά πρωτότυπό του, πού εἶναι ὁ Χριστός. Ὁ κάθε ἄνθρωπος εἶναι εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. Ὁ προπρωτικός ἄνθρωπος εἶναι γνησία εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. Ὁ μεταπρωτικός ἄνθρωπος, δηλ. ἐμεῖς, εἴμαστε ἀμαρωμένες εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἅγιος εἶναι καθαρῆ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἀμαρτωλός εἶναι ἀμαρωμένη εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ καί καλεῖται, διά τῆς μετανοίας καί τοῦ ἀγιασμοῦ, νά γίνῃ καθαρῆ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, δηλ. ἅγιος. Ὁ σκοπός τῆς ζωῆς μας, διδάσκει ἡ Ἐκκλησία, εἶναι νά γίνωμε καθαρές εἰκόνες τοῦ πρωτοτύπου, τοῦ Χριστοῦ. Αὐτό συμβαίνει ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀγιάσῃ. Ἄρα, ὁ σκοπός τῆς ζωῆς μας εἶναι ὁ ἀγιασμός. Ὁ Χριστιανός, καλεῖται, σ' αὐτήν τήν ζωή, νά φθάσῃ νά ὁμοιωθῇ μέ τόν Χριστόν. Ὁ

ἅγιος πού φθάνει εἰς τὴν τελειότητα γίνεται ὁμοιος μέ τόν Χριστόν, κατά τὴν καθαρότητα καί τὴν εὐσπλαγχνία. Ὁ ἅγιος γίνεται κατά Χάριν αὐτό πού εἶναι ὁ Χριστός κατά φύσιν, ἐφ' ὅσον φθάσῃ εἰς τό μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Χριστός, ὅμως, εἶναι κατά φύσιν Θεός καί κατά φύσιν ἄνθρωπος. Οἱ ἅγιοι, ὅταν φθάνουν νά γίνουν ὅμοιοι μέ τόν Χριστόν, κατά τὴν εὐσπλαγχνίαν καί τὴν ἀγάπην, δηλ. εἰς τό 'καθ' ὁμοίωσιν', τότε γίνονται 'θεοί κατά Χάριν' καί δέν διαφέρουν ἀπό τόν Χριστόν παρά μόνον κατά τὴν φύσιν. Δηλ., ἐνῶ ὁ Χριστός εἶναι, ὡς Θεός Λόγος, ἡ φυσική πηγὴ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, οἱ ἅγιοι γίνονται καί αὐτοὶ πηγές τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ὅμως κατά Χάριν, λόγω τῆς μεθέξεώς τους εἰς τὴν δόξα τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Χριστός, λοιπόν, εἶναι τό πρωτότυπο τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλά, ποιά εἶναι ἡ φύσις τοῦ Χριστοῦ; Ὁ Χριστός εἶναι Θεάνθρωπος. Θεός καί ἄνθρωπος. Δέν εἶναι οὔτε ἕνας ἀπλὸς ἄνθρωπος, οὔτε ἕνας ὑπεράνθρωπος, ὅπως τόν παρουσιάζουν οἱ ἐχθροὶ Του καί οἱ αἰρετικοί. Ὁ Χριστός ἔχει δύο φύσεις, ἐξ ἄκρας συλλήψεως, θεία καί ἀνθρωπίνη, «ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως» καί διηνεκῶς ἐνωμένες. Ἐνωμένες εἰς τό θεῖο Πρόσωπό Του, ἐκεῖνο τοῦ Θεοῦ Λόγου. Κατά τὴν Ἀνάστασί Του, ἡ θεία Του φύσις ἐνώνει τὴν ψυχὴ Του, πού ἦταν εἰς τόν Ἄδη, μέ τό σῶμα Του, πού ἦταν εἰς τόν τάφο, καί ἀνασταίνει τό σῶμα Του. Ὁ Χριστός ἀνεστήθη ἀφ' ἑαυτοῦ καί ἀπέδειξε ὅτι ἐστὶ Θεός σεσαρκωμένος. Ἀνεστήθη ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐπειδὴ εἶναι Θεός καί ἄνθρωπος. Θεάνθρωπος. Οἱ ἄνθρωποι, ἐμεῖς, ἀνασταίνόμεθα δυνάμει καί ἐνεργείᾳ τῆς Χάριτος τοῦ Χριστοῦ. Καί σωματικά, καί ψυχικά.

Ὁ θάνατος τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, πού ἔλαβε χώρα ἐπάνω εἰς τόν Σταυρόν, ἦταν ὁ χωρισμός τῆς ψυχῆς Του ἀπό τό σῶμα Του καί ἦταν ἕνας προσωρινός χωρισμός, ἀφοῦ σέ τρεῖς ἡμέρες ὁ Χριστός ἀνεστήθη. Ὁ θάνατος τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐπάνω εἰς τόν Σταυρόν συνέβη κατά μίαν συγκεκριμένην στιγμήν. «Ὁ δὲ Ἰησοῦς πάλιν κράξας φωνῇ μεγάλη ἀφῆκε τὸ πνεῦμα» (Ματθ. 27, 50), «ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀφείς φωνὴν μεγάλην ἐξέπνευσεν» (Μάρκ. 15, 37), «καὶ φωνήσας φωνῇ μεγάλη ὁ Ἰησοῦς εἶπε: Πάτερ, εἰς χεῖρας σου παρατίθεμαι τὸ πνεῦμα μου. Τοῦτο δὲ εἰπὼν ἐξέπνευσε» (Λουκ. 23, 46), «ὅτε οὖν ἔλαβε τὸ ὄξος ὁ Ἰησοῦς εἶπε: Τετέλεσται. Καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα» (Ἰωάν. 19, 30). Ὁ Χριστός ἔδειξε, μέ αὐτόν τόν τρόπον, ὅτι ὁ σωματικός, ὁ βιολογικός θάνατος, ὁ χωρισμός δηλ. τῆς ψυχῆς ἀπό τό σῶμα, ἐπέρχεται στιγμιαία.

Ἔτσι, καί ὁ θάνατος τοῦ **κάθε** ἀνθρώπου ἐπέρχεται **στιγμιαία**, δηλ. ὁ χωρισμός τῆς ψυχῆς του ἀπό τό σῶμα του. Ἡ πορεία ἐνός βαρέως ἀσθενοῦς πρὸς τόν θάνατο, ναί, εἶναι σταδιακή, ὁ θάνατος, ὅμως, καθ' ἑαυτός, δηλ. ὁ χωρισμός τῆς ψυχῆς ἀπό τό σῶμα του, ἐπέρχεται στιγμιαία. Ἔτσι, ἡ ρῆσις «ὅταν ἡ θνητότητα γίνῃ μὴ ἀναστρέψιμη, ὡς διαδικασία, τότε ὁ ἄνθρωπος ἔχει πεθάνει βιολογικά», δέν εἶναι ὀρθή. Οὔτε ἡ ρῆσις «τό σῶμα παύει νά ὑπάρχη ὡς σῶμα ἀπό τὴν στιγμή πού παύει νά στηρίζῃ τό πρόσωπο» εἶναι ὀρθή. Διότι, ὅπως θά δοῦμε παρακάτω, τό πρόσωπο ἔχει ἄμεση σχέσι μέ τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ψυχὴ εἶναι ἐκεῖνη εἰς τὴν ὁποία τό πρόσωπο ὀφείλει τὴν ὄντοτήτά του, τὴν ὑπόστασί του, καί ὄχι τό σῶμα, διότι τό πρόσωπο ταυτίζεται μέ τὴν πνευματικὴ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου, τόν νοῦ του, τόν ὀφθαλμό, τό κέντρο τῆς ψυχῆς του. Καί, πῶς γνωρίζει, ἐκεῖνος πού εἶπε αὐτὴ τὴν ρῆσι, πότε, σέ ἕναν βαρέως ἀσθενή, ἡ ψυχὴ ἀναχωρεῖ ἀπό τό σῶμα καί παύει νά στηρίζῃ τό πρόσωπο;

Κάποιοι, ἀναφέρουν περιστατικά ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ γιὰ νά ὑποστηρίξουν ὅτι ὁ βιολογικός θάνατος τοῦ σώματος δέν ταυτίζεται ἀπαραίτητα μέ τὴν ἀναχώρησι τῆς ψυχῆς ἀπὸ αὐτό. Καί, σάν ἕνα παράδειγμα, ἀναφέρουν τὴν περίπτωσι τοῦ ἁγίου Σεραφεῖμ τοῦ Σάρωφ: «Πρῶτα, λένε, 'ἔφυγε ἡ ψυχὴ του' καί στὴν συνέχεια πέθανε τό σῶμα του. Απεβίωσε προσευχόμενος κρατώντας στό χέρι

του αναμμένο κερί». Σάν άλλο παράδειγμα αναφέρουν τήν περίπτωσι ενός Ρώσου Ἁγίου, τοῦ ιεροδιακόνου Σεραπίωνος, τοῦ ὁποίου τό σῶμα ἐκινεῖτο καί μετά τήν ἀναχώρησι τῆς ψυχῆς του. Καί στά δύο αὐτά παραδείγματα (παρόμοια ὑπάρχουν πολλά μέσα στους βίους τῶν Ἁγίων), ὅσοι ὑποστηρίζουν ὅτι τό σῶμα ζοῦσε μετά τήν ἀναχώρησι τῆς ψυχῆς τῶν Ἁγίων, κάνουν παρερμηνεῖα τῶν φαινομένων.

Ἀσφαλῶς, καί στους Ἁγίους αὐτούς ὁ βιολογικός θάνατος ἐπῆλθε μαζί μέ τήν ἀναχώρησι τῆς ψυχῆς τους. Ὅμως, ἐπειδή ὁ Θεός ἤθελε νά τοὺς δοξάσῃ, ἡ Χάρις ἐκινούσε τό πεθαμένο σῶμα τους. Καί τοῦτο, διότι «ὅπου Θεός βούλεται νικάται φύσεως τάξι». Τέτοια, ὅμως, φαινόμενα συμβαίνουν μόνο εἰς τοὺς ἁγίους. Παρομοίως φύσεως παρερμηνεῖα κάνουν οἱ ἴδιοι καί μέ τό θαυμαστό γεγονός τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, ὁ ὁποῖος περιεπάτησε κρατώντας τήν κεφαλή του στά χέρια του μετά τήν ἀποτομή της, φαινόμενο γιά τό ὁποῖο ὑποστηρίζουν, πάλι παρερμηνεύοντας, ὅτι «ἀπό τό θαυμαστό αὐτό περιστατικό καταφαίνεται τό πῶς εἶναι δυνατόν νά παραμένῃ ἡ ψυχή στό σῶμα, νά συνεχίξῃ νά τό ζωογονῇ καί τό σῶμα νά ἔχῃ κάποιες ἐκδηλώσεις καί μετά τόν θάνατο». Ἐνῶ, ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἡ ψυχή τοῦ Ἁγίου εἶχε ἀναχωρήσει ἀπό τό σῶμα του κατά τήν ἀποτομή τῆς κεφαλῆς του καί ἡ Χάρις, καί ἐδῶ, ἐκινούσε τό σῶμα του, ἐπειδή ὁ Θεός ἤθελε νά δοξάσῃ τόν Ἅγιο. Παλαιότερα, εἶχα καί ἐγώ τήν ἀποψι ὅτι, εἰς τήν περίπτωσι τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, ἡ ψυχή του δέν εἶχε ἀποχωρισθῆ ἀπό τό σῶμα του, ὅταν τό σῶμα του ἐπεριπατοῦσε. Τώρα, ὅμως, τό βλέπω πῶς ἀπλά, ὅτι ἡ Χάρις ἐκινούσε τό σῶμα του.

Ἐπανερχόμενοι εἰς τόν Χριστόν, λέμε, ὅτι, γιά τόν Χριστό, ἐν ἀντιθέσει μέ τόν ἄνθρωπο, δέν μπορούμε νά ὀμιλοῦμε γιά 'ἀνθρωπολογία', ἀλλά γιά 'Θεανθρωπολογία', ἐπειδή ὁ Χριστός ἦταν καί εἶναι κατά φύσιν Θεός καί κατά φύσιν ἄνθρωπος. Ἀντίστοιχα, γιά ὅσους ἁγίους ἔμοιασαν μέ τόν Χριστό, δέν μπορούμε νά ὀμιλοῦμε γιά ἀπλή ἀνθρωπολογία, ἀλλά γιά 'ὑπέρ φύσιν ἀνθρωπολογία', διότι οἱ ἅγιοι αὐτοί, ἄν καί δέν ἔπαυσαν νά εἶναι φυσιολογικοί ἄνθρωποι, ἐδέχθησαν τό πλήρωμα τῆς Χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί τοὺς ἐδόθησαν ἀπό τόν Θεό χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δηλ. χαρίσματα ὑπερφυσικά.

Ἄν ἐρευνήσωμε τό θέμα τῆς ἀνθρωπολογίας λίγο βαθύτερα, θά διαπιστώσωμε, ὅτι ἄλλη εἶναι ἡ ἀνθρωπολογία τοῦ "πεπρωκότος" ἀνθρώπου, τοῦ εἰς τό "παρά φύσιν" εὐρισκομένου, καί ἄλλη ἡ ἀνθρωπολογία τοῦ εἰς τό "ὑπέρ φύσιν" εὐρισκομένου ἀνθρώπου. Καί τοῦτο, ἐπειδή διαφοροποιεῖται ὁ ἄνθρωπος εἰς τίς καταστάσεις αὐτές ὅσον ἀφορᾶ καί εἰς τίς βιολογικές του λειτουργίες. Διαφορετικός, βιολογικά, εἶναι π.χ. ὁ σαρκικός ἄνθρωπος καί διαφορετικός εἶναι ὁ πνευματικός ἄνθρωπος. Διαφορετικός εἶναι ὁ ἄνθρωπος πού δέν ἔχει μετάνοια ἀπό ἐκείνον πού ἔχει μετάνοια, διαφορετικός εἶναι ὁ ἄνθρωπος πού εὐρίσκεται σέ κατάστασι φωτισμοῦ ἀπό ἐκείνον πού εὐρίσκεται σέ μετάνοια, καί διαφορετικός εἶναι ὁ ἄνθρωπος πού εὐρίσκεται σέ κατάστασι θεώσεως ἀπό ἐκείνον πού εὐρίσκεται σέ κατάστασι φωτισμοῦ. Βιολογικά, ἐννοῶ.

Ἡ διαφοροποίησις αὐτή γίνεται αἰσθητή κυρίως ὅταν ἀρχίσῃ στήν ψυχή τοῦ ἀνθρώπου νά ἐνεργῇ πλοῦσια ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ ἐνεργῇ πλοῦσια σέ ἕναν ἄνθρωπο, τότε, ὁ ἔσω ἄνθρωπος, ὁ "κρυπτός τῆς καρδίας ἄνθρωπος", ἀποκτᾶ διαφορετικά χαρακτηριστικά ἀπ' ὅ,τι εἶχε προηγουμένως, διότι ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ μεταμορφώνει τό βάθος τοῦ ἀνθρώπου. Μεταμορφοῦται ἡ ψυχή, μαζί μέ ὅλες τίς δυνάμεις της. Ἡ μεταμόρφωσις, ὅμως, τῆς καταστάσεως τῆς ψυχῆς καθῶς καί τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς, ὅταν ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ σκηνώσῃ πλοῦσια σέ ἕναν ἄνθρωπο, ἐπηρεάζει τήν λειτουργία καί τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου, μέχρι μάλιστα τοῦ σημείου νά φθάσῃ νά ἀποκτᾶ, τό σῶμα, νέα χαρακτηριστικά, νέες ιδιότητες, πού δέν τίς εἶχε προηγουμένως. Καί, τοῦτο συμβαίνει, ἐπειδή τό σῶμα εἶναι

ἄρρηκτα δεμένο μέ τήν ψυχή καί οἱ ἀλλοιώσεις τῆ ψυχῆς ἐπιδρουν ἄμεσα εἰς τό σῶμα. Ὅταν ἡ ψυχή χαριτώνεται, χαριτώνεται καί τό σῶμα. Ὅταν ἡ ψυχή ἀγιάξει, ἀγιάξει καί τό σῶμα. Αὕτη ἡ ψυχοσωματική ἀλλαγὴ ἀρχίζει εἰς τόν ἄνθρωπο νά γίνεται ἐμφανῆς, ὅταν ἀρχίσῃ νά ἐνεργῇ ἐπάνω του ἡ Χάρις τῆς μετανοίας. «Ἄνθρωπος», ὅπως τόν ἔπλασε ὁ Θεός, δέν εἶναι ἀπλῶ ἓνα πλάσμα πού συνίσταται ἀπό δύο συστατικά, σῶμα καί ψυχή, ἀλλά ἐκεῖνο τό πλάσμα, πού, διά τῆς καθάρσεως ἀπό τά πάθη καί τοῦ ἀγιασμοῦ, κατέστησε τό σῶμα του ναό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἐνας τέτοιος ἄνθρωπος εἶναι διαφορετικός ἀπό τούς ἄλλους ἀνθρώπους, διότι μετέχει εἰς τήν ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Οἱ κινήσεις του, τά λόγια του, διέπονται ἀπό τήν ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Εἶναι ὁ ἄνθρωπος ὁ κεχαριτωμένος. Ἐκεῖνος, πραγματικά ζεῖ. Δηλ., ἔχει ἀναστηθῆ ἡ ψυχή του καί προγεύεται τήν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἤδη ἀπό αὐτήν τήν ζωή.

Βλέπομε δηλ., ὅτι ἀνιχνεύοντες τήν φύση καί τίς δυνατότητες τοῦ ἀνθρώπου, καί προχωρώντας ἀπό τόν παρά φύσιν ἄνθρωπο, διά μέσου τοῦ κατά φύσιν ἀνθρώπου, πρὸς τόν ὑπέρ φύσιν ἄνθρωπο, πού εἶναι ὁ κατά Χάριν θεός, ἀναγκαστικά ἐρχόμεθα ἀντιμέτωποι μέ τήν ἐνέργεια, δηλ. μέ τήν Χάρι, τήν δόξα τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία μεταμορφώνει τόν ἄνθρωπο μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε ὁ ἅγιος ἄνθρωπος νά φθάσῃ νά δοξάζεται τόσο πολύ ἀπό τήν Χάρι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὥστε ἀκόμη νά λάμψῃ καί τό πρόσωπό του ὅπως ὁ ἥλιος. Ἡ μεταμόρφωσις αὐτῆ αὐτῶν τῶν ἁγίων δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά ἀπόρροια τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ εἰς τό ὄρος Θαβῶρ, ἐπειδή ἔφθασαν νά μετέχουν εἰς τήν ζωή τοῦ Χριστοῦ. Αὐτά σημαίνουν, ὅτι ὅταν ὁ ἄνθρωπος μετέχῃ πλοῦσια εἰς τήν Χάρι τοῦ Θεοῦ, ἀποκτᾶ νέες δυνατότητες, οἱ ὁποῖες αὐξάνονται, κατά τήν ποσότητα καί ποιότητα, ὅσο ὁ ἄνθρωπος συνεχίζει νά μετέχῃ ὄλο καί περισσότερο εἰς τήν Χάρι τοῦ Θεοῦ.

Ἄν, λοιπόν, κάποιος παρακολουθήσῃ τήν πορεία τοῦ ἀγιασμοῦ τῆς ψυχῆς καί τοῦ σώματος ἐνός ἀνθρώπου, ἀντιλαμβάνεται τό καταπληκτικό καί ἀτελεύτητο μέγεθος τῆς θείας δωρεᾶς, πού μπορεῖ νά φθάσῃ μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε ὁ ἄνθρωπος, δυνάμει τῆς ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νά ἀξιωθῆ νά λάβῃ ὑπερφυσικά χαρίσματα. Τότε, ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά φθάσῃ νά ζῆ χωρίς νά τρώῃ, χωρίς νά διψᾷ, χωρίς νά κρυώνῃ, χωρίς νά ἀρρωσταίνῃ, μπορεῖ νά περπατᾷ ἐπάνω εἰς τά κύματα, νά πετᾷ σάν τό πουλί, νά μεταφέρεται ἀλλοῦ ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ, καί πολλά ἄλλα. Αὐτά, εἶναι μεταξύ ἐκείνων πού ἀγνοεῖ ἡ σημερινή Ἐπιστήμη, τά ὁποῖα, ὅμως, εἶναι πασίγνωστα εἰς τήν Ἐκκλησία καί ἔχουν κατατεθῆ εἰς τούς βίους τῶν Ἁγίων.

Θά διερωτηθῆ, ὅμως, κάποιος: «Ἐμεῖς, ὀφείλομε νά ἀσχοληθοῦμε μέ τόν ἄνθρωπο, ὅταν εὐρίσκεται σέ τέτοιες καταστάσεις, καί γιατί; » Ἡ ἀπάντησις εἶναι: «Ναί, ἂν θέλωμε νά ἐμβαθύνωμε εἰς τό μυστήριον τοῦ ἀνθρώπου». Διότι, τότε, γίνεται κατανοητώτερο τί εἶναι "νοῦς", τί "καρδιά", τί "νοερά ἐνέργεια", τί "νοερή αἴσθησις", τί "ὑπέρ πάσαν νόησιν ὄρασις". Ὑπάρχουν ἐν δυνάμει δυνατότητες τοῦ ἀνθρώπου πού ἐνεργοποιοῦνται μόνον ὅταν ἐνεργῆσῃ εἰς τόν ἄνθρωπο ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ὁ σημερινός ἄνθρωπος ἀποκτήσῃ ἐπίγνωσι αὐτῶν τῶν ἐν δυνάμει δυνατοτήτων του, τότε θά τοῦ γίνῃ σαφές πόσο ἡ σημερινή Ἐπιστήμη ἀγνοεῖ τήν πραγματική φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἐξισώνοντάς τον μέ τά ζῶα, ἀλλά καί ποιά ὄντολογική σχέσι καί συνάφεια ἔχει τό σῶμα τοῦ ἀνθρώπου μέ τήν ἀθάνατη ψυχή του. Ἐάν κάποιος δέν προσεγγίσῃ τήν ἀνθρωπολογία μέσα ἀπό αὐτόν τόν δρόμο, δηλ. μέσα ἀπό τήν ἀνθρωπολογία τῶν ἁγίων πού μετέχουν εἰς τό νοερό Φῶς, εἰς τήν Χάρι τοῦ Θεοῦ, μέσα δηλ. ἀπό τήν Ὀρθόδοξη Ἀνθρωπολογία, δέν θά μπορέσῃ νά προσεγγίσῃ τό βάθος τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀνθρώπου, νά προσεγγίσῃ δηλ. τῆ ἀληθεία τό "τί ἐστίν ἄνθρωπος". Γιά νά γίνῃ, ὅμως, αὐτό ἐφικτό, ἀπαιτοῦνται ὠρισμένες προϋποθέσεις ἐκ μέρους ἐκείνου τοῦ ἀνθρώπου πού θέλει νά κατανοήσῃ τό βάθος τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως τό

διδάσκει ή Ὁρθόδοξη Ἀσκητική Παράδοσις, μία από τίς ὁποῖες εἶναι τό νά γνωρίση καί νά κάνη κτήμα του τήν Ὁρθόδοξη θεολογική μέθοδο, πού ἔχει σάν βάσι της τήν νοερή προσευχή.

Συνοψίζοντας, καταλήγομε στό ὅτι γιά νά ἐμβαθύνωμε εἰς τό μυστήριο τοῦ ἀνθρώπου θά πρέπει νά ἐξετάσωμε τόν ἄνθρωπο, ὄχι μόνον ὅταν εὐρίσκεται εἰς τήν συνήθη παρά φύσιν κατάστασι, ἀλλά καί ὅταν ἐνεργή ἐπάνω του ή θεία Χάρις. Ἐπίσης, θά πρέπει νά ἀπαντήσωμε εἰς τό ἐρώτημα τί εἶναι 'νοῦς', ποιά εἶναι ή ἐργασία τοῦ 'νοῦ' τοῦ ἀνθρώπου (ὄχι τῆς διανοίας, ἀλλά τῆς νοερᾶς οὐσίας τῆς ψυχῆς), καθώς καί νά διερωτηθοῦμε γιά ποιόν σκοπό ὁ ἄνθρωπος ἔχει 'νοῦν'. Σέ τί τοῦ χρειάζεται ὁ 'νοῦς'; Ἡ διάνοια, ή λογική, δέν ἐπαρκοῦν; Γιατί νά ἔχη καί 'νοῦν' ὁ ἄνθρωπος, ὡς οὐσία, καί 'νοῦν' ὡς ἐνέργεια, δηλ. νοερή ἐνέργεια; Ἡ ἀπάντησις εἰς τό τελευταῖο ἐρώτημα «γιατί νά ἔχη ὁ ἄνθρωπος καί νοερή ἐνέργεια;», εἶναι ἀπλή. Ἀσφαλῶς καί ἔχει νοερή ἐνέργεια ὁ ἄνθρωπος τήν στιγμὴ πού ή ψυχὴ του εἶναι ζῶσα νοερή οὐσία. Διότι, κάθε οὐσία ἔχει καί ἐνέργεια. Ἄλλο, βέβαια, εἶναι τό ὅτι οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι δέν γνωρίζουν ὅτι ἔχουν νοερή ἐνέργεια, ἐπειδὴ αὐτὴ μέσα τους ἔχει κατασταθῆ ἀνενεργός καί δέν ἔχει ἀπό τούς ἴδιους ἐνεργοποιηθῆ.

Ξεκινᾶμε, λοιπόν, γιά νά δώσωμε ἀπαντήσεις εἰς τὰ ἐρωτήματα αὐτά.

Εἶπαμε, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἓνα μυστήριο, ἀφοῦ μετέχει τῆς ὑλικῆς καί τῆς αὐλοῦ, τῆς ζωόδου καί τῆς ἀγγελικῆς, ζωῆς. Εἶπαμε, ἐπίσης, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ καί ὅτι ἐπλάσθηκε ἀπό τήν Ἁγία Τριάδα «κατ' εἰκόνα» τοῦ Θεοῦ. Αὐτό, ὅμως, νομίζω, σημαίνει καί κάτι ἄλλο, τό ἐξῆς:

Ὁ Θεός εἶναι Πατήρ, Υἱός, Ἅγιον Πνεῦμα. Νοῦς (Πατήρ), Λόγος (Υἱός), Πνεῦμα (Ἅγιον Πνεῦμα). Ἀλλά, συμβαίνει καί ή κατά προσέγγισιν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, ὁ ἄνθρωπος, νά συνίσταται καί αὐτός ἀπό νοῦν, λόγον καί πνεῦμα. Ἡ διαφορά, ὅμως, ποιά εἶναι; Ὁ Θεός, πού εἶναι Νοῦς, Λόγος, Πνεῦμα, ἔχει τρεῖς ὑποστάσεις. Ὁ Νοῦς εἶναι ὑπόστασις (ὁ Πατήρ), ὁ Λόγος εἶναι ὑπόστασις (ὁ Υἱός), τό Πνεῦμα εἶναι ὑπόστασις (τό Ἅγιον Πνεῦμα). Ὁ ἄνθρωπος, ὅμως, ἂν καί ἔχη, ὡς εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, νοῦν, λόγον καί πνεῦμα, εἶναι μία ὑπόστασις. Κάθε ἄνθρωπος εἶναι μία ὑπόστασις. Ὁ Θεός ὅμως εἶναι Τρεῖς Ὑποστάσεις. Ἄρα, ὁ ἄνθρωπος εἶναι μία κατά προσέγγισιν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Ὅμως, εἶναι ἀκριβῆς εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ὁποῖου καλεῖται νά ὁμοιάση κατά τήν ἀνθρωπότητα.

Καί, ὅπως ὁ Θεός ἔχει Νοῦν, πού βούλεται καί ἀποφασίζει, Λόγον, πού ἀποκαλύπτει τήν βουλήν καί ἀπόφασιν τοῦ Νοῦ καί ἐντέλλεται, καί Πνεῦμα, πού φέρει εἰς πέρας καί πραγματοποιεῖ τήν βουλήν τοῦ Νοῦ διά τοῦ Λόγου, τό ἴδιο ἔχει καί ὁ ἄνθρωπος: Νοῦν, πού βούλεται καί ἀποφασίζει, λόγον, πού ἀποκαλύπτει καί ἐκφράζει (ἐνδιαθέτως, προφορικῶς ή γραπτῶς) τήν βουλήν, τήν ἐπιλογήν, τήν ἀπόφασιν καί τό θέλημα τοῦ νοῦ, καί πνεῦμα (δύναμι), τό ὁποῖον πραγματοποιεῖ τήν ἐκπεφρασμένην διά τοῦ λόγου βουλήν τοῦ νοῦ.

Εἰς τήν Ἁγία Τριάδα, ή αἰτία τῆς ὑπάρξεως τοῦ Λόγου καί ή αἰτία τῆς ὑπάρξεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι ὁ ἀναίτιος Πατήρ. Ὁ Πατήρ γεννᾶ τόν Λόγον καί ἐκπορεύει τό Ἅγιον Πνεῦμα. Κατά μία πολύ χονδροειδῆ ἀναλογία, καί τοῦτο ἐπειδὴ δέν ὑπάρχει καμμία ὁμοιότης ή ἀναλογία μεταξύ τοῦ ἀκτίστου, πού εἶναι ή Ἁγία Τριάς, καί τοῦ κτιστοῦ ἀνθρώπου, πού εἴμαστε ἐμεῖς, θά μπορούσαμε νά ποῦμε, ὅτι, ὅπως εἰς τόν Θεόν, πού ή αἰτία τῆς ὑπάρξεως τοῦ Λόγου καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι ὁ Πατήρ, ὁ ὑπέρτατος Νοῦς, ἔτσι καί εἰς τόν ἄνθρωπον ή αἰτία καί ή πηγὴ τῶν πάντων εἶναι ὁ νοῦς του. Ἀπό τόν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου ξεκινοῦν ὅλα. Ὁ νοῦς του εἶναι ή φυσική πηγὴ τοῦ λόγου, τῶν σκέψεων καί τῶν λογισμῶν του. Καί πάλι, κατά μίαν πολύ χονδροειδῆ ἀναλογία, ὅπως εἰς τήν Ἁγία Τριάδα ὁ Πατήρ γεννᾶ ἀενάως τόν Λόγον, ἔτσι καί εἰς τόν ἄνθρωπο ὁ νοῦς του γεννᾶ ἀενάως λόγον (νοήματα καί λογισμούς), ἐνδιαθέτως. Αὐτός ὁ ἐνδιάθετος λόγος τοῦ ἀνθρώπου μπορεῖ νά

έκφρασθή, είτε ως προφορικός, είτε ως γραπτός, είτε ως νοηματικός, είτε ως συμβολικός, κλπ.

Τί ακριβώς, όμως, εννοούμε όταν λέγουμε 'νοῦν'; Τί είναι ὁ 'νοῦς' τοῦ ἀνθρώπου; Συμβαίνει, εἰς τὴν Ὁρθόδοξη Παράδοσι, ὁ ἴδιος ὅρος, 'νοῦς', νά χρησιμοποιηῖται, καί γιὰ τὸ κέντρο, τὸν ὀφθαλμό, τὴν οὐσία τῆς ψυχῆς, καί γιὰ τὴν ἐνέργεια τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ καί γιὰ τὴν διάνοια, πού εἶναι ἡ ἐνέργεια, ἡ δύναμις τῆς ψυχῆς, ὅταν αὐτὴ ἐνεργεῖ εἰς τὸν ἐγκέφαλον.

Γιὰ τὸν πιστό, 'νοῦς' μπορεῖ νά σημαίνει, είτε τὸν 'ὀφθαλμό', τὸν 'πυρήνα' τῆς ψυχῆς του, τὴν πηγὴ τῶν νοημάτων καί τῶν λογισμῶν του, δηλ. τὴν **πηγὴ** τοῦ λόγου, είτε τὴν ἐνέργεια τοῦ λόγου, είτε τὴν 'διάνοια', ἐκείνη δηλ. τὴν δύναμι τῆς ψυχῆς πού ἐπεξεργάζεται, διὰ τοῦ ἐγκεφάλου, τὸν λόγο, ὁ ὁποῖος πηγάζει ἀπὸ τὸν ὀφθαλμό τῆς ψυχῆς, τὸν πυρήνα τῆς ψυχῆς. Γιὰ τὸν ἐπιστήμονα, ὁ ὅρος 'νοῦς' (mind) σημαίνει μόνο τὴν ἐνέργεια τοῦ ἐγκεφάλου, τὴν 'διάνοια', ὄχι ὅμως σάν μία δύναμι μίᾱς κάποιας ψυχῆς πού ζωοποιεῖ τὸ σῶμα, ἀλλὰ σάν μία δύναμι μίᾱς ψυχῆς πού δέν εἶναι ἀθάνατη ὄντοτητα, ἀλλὰ πεθαίνει μαζί μέ τὸν θάνατο τοῦ σώματος, ὅπως συμβαίνει εἰς τὰ ζῶα.

Κάθε, ὅμως, νόημα ἢ λογισμός πού γεννᾶται εἰς τὸν ἄνθρωπο γεννᾶται πάντα ἀπὸ τὴν φυσικὴν του πηγὴ, πού εἶναι ὁ νοῦς του; Ὁχι πάντα. Διότι, νοήματα ἢ λογισμοὶ ὑποβάλλονται εἰς τὸν ἄνθρωπον καί ἀπὸ δύο ἄλλες ὄντοτητες: Ἀπὸ τὸν Θεόν, ἢ ἀπὸ τὸν διάβολον. Δηλ., ἓνας λογισμός πού ἐμφανίζεται νά ἐνεργῇ εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου μπορεῖ νά προέρχεται, είτε ἀπὸ τὸν νοῦν τοῦ ἴδιου τοῦ ἀνθρώπου, τὴν φυσικὴν του πηγὴ, είτε ἀπὸ τὸν ὑπέρτατον Νοῦν, τὸν Θεόν, πού θέλει νά σώσῃ καί βοηθήσῃ τὸν ἄνθρωπο, είτε ἀπὸ τὸν διάβολο, πού θέλει νά πλανήσῃ καί καταστρέψῃ τὸν ἄνθρωπο. Ὁ νοῦς, λοιπόν, τοῦ ἀνθρώπου εἶναι, ἀφ' ἑνός μὲν ἡ πηγὴ τῶν νοημάτων καί τῶν λογισμῶν τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν αὐτὰ προέρχονται ἀπὸ τὸν ἴδιον, καί ἀφ' ἑτέρου ὁ νοητὸς χώρος πού ἐμφανίζονται καί ἐνεργοῦν ἄλλα νοήματα καί λογισμοί, ὄχι ἰδικά του, καί πού προέρχονται, είτε ἀπὸ τὸν Θεόν, είτε ἀπὸ τὸν διάβολο. Ἐπίσης, ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, νοουμένου ὡς ἐνέργεια, εἶναι ἡ νοερὴ του ἐνέργεια, ἡ ὁποία, ὅταν μεταποισθῇ εἰς τὸν ἐγκέφαλο, ταυτίζεται μέ τὴν διάνοια. Ὁ νοῦς δηλ. τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἐκεῖνος πού κινεῖ τὴν διάνοια, ἡ ὁποία μέ τὴν σειρὰ τῆς κινεῖ τὸν ἐγκέφαλο, καί διὰ τοῦ ἐγκεφάλου κινεῖ τὸ σῶμα. Ἔτσι, βλέπομε ὅτι ὁ **νοῦς** τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἐκεῖνος πού εἶναι ὁ ὑπεύθυνος γιὰ τίς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου διαχέεται εἰς ὅλο τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, τὸ συνέχει καί τὸ ζωοποιεῖ, ὅπως ἡ φωτιά τὸν πυρακτωμένο σίδηρο. Ἄν κοπῇ ἓνα μέρος τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου, δέν κόβεται, ἀντίστοιχα, καί ἓνα μέρος τῆς ψυχῆς. Οὔτε ἀλλοιώνεται, οὔτε διαφοροποιεῖται ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἂν προστεθῇ ὅ,τιδήποτε ξένο εἰς τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου (π.χ., ζωτικὸ ὄργανο, ὅπως συμβαίνει κατὰ τίς μεταμοσχεύσεις, ἢ τεχνητὸ ὄργανο, π.χ. τεχνητὴ καρδιά, κλπ.). Ἡ ψυχὴ, ὅμως, ἂν καί διαχέεται εἰς ὅλο τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε νά διατηρῇ εἰς τὴν ζωὴ κάθε κύτταρο τοῦ σώματος, ἔχει τὸ κέντρο τῆς, τὸ μάτι τῆς, πού εἶναι, ὅπως εἴπαμε, ὁ νοῦς. Ἡ καθαρὴ ψυχὴ γίνεται ὅλη νοῦς, ὅλη ὀφθαλμός. Ὁ νοῦς, ὅμως, τοῦ ἀνθρώπου, νοουμένου ὡς οὐσία καί ὄχι ὡς ἐνέργεια, εἶναι τὸ ἴδιο πρᾶγμα μέ αὐτὸ πού λέμε «πνευματικὴ καρδιά». Ὁ νοῦς, σάν οὐσία, σάν ὄντοτητα, ταυτίζεται μέ αὐτὴν τὴν 'καρδιά' ἢ 'καρδιά' τοῦ ἀνθρώπου, τὸ πνευματικὸ δηλ. κέντρο τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐκπορεύονται, κατὰ τὸν Κύριο, οἱ πονηροὶ διαλογισμοὶ τοῦ ἀνθρώπου. «Ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχονται πονηροὶ διαλογισμοί...» λέει τὸ Εὐαγγέλιο (Ματθ. 15, 19), καί «Καρδίας εὐφραινομένης πρόσωπον θάλλει ἐν δὲ λύπαις οὔσης σκυθρωπάζει», λέει ὁ Παροιμιστής (15, 13). Σέ αὐτὰ τὰ χωρία, ἀλλὰ καί σέ ὅλα τὰ ἄλλα μέσα στὴν Ἁγία Γραφή, ὅπου ἀναφέρεται ἡ λέξις «καρδιά», ἐννοεῖται ἡ **πνευματικὴ** καρδιά καί ὄχι ἡ σαρκικὴ καρδιά, πού κακῶς ἐκλαμβάνουν οἱ ἀπλοῖκοί. Δηλ. ἐννοεῖται ὁ «νοῦς» τοῦ

άνθρώπου, ο όφθαλμός της ψυχής του, δηλ. ή ψυχή του. Έτσι, λοιπόν, τό Ευαγγέλιο έννοεί ότι από τήν άκάθαρτη ψυχή του άνθρώπου έξέρχονται οί πονηροί λογισμοί στόν άνθρωπο και όχι από τήν φυσική του καρδιά. Από αυτό δέ τό κέντρο ύπάρξεως, δηλ. τόν 'νούν', τήν πνευματική 'καρδιά', δέν έκπορεύονται μόνον οί πονηροί λογισμοί, αλλά όλοι οί λογισμοί και τά νοήματα του άνθρώπου, είτε αυτά πηγάζουν από τόν ίδιο, είτε υποβάλλονται εις αυτόν από τόν Θεόν ή από τόν διάβολο.

Αυτό, τώρα, τό κέντρο του λόγου και των λογισμών του άνθρώπου, πού είναι ή πηγή του λόγου του άνθρώπου, δηλ. ο νοϋς του, πού, όπως είπαμε, είναι ο όφθαλμός, τό κέντρο, ο πυρήνας της ψυχής του άνθρώπου, έδράζεται, **όχι** εις τόν έγκέφαλο του άνθρώπου, αλλά **εις τόν χώρο της φυσικής καρδιάς** του άνθρώπου. Όχι μέσα εις τήν φυσική του καρδιά, δέν είναι δηλ. ο νοϋς έγκλωβισμένος μέσα εις τήν φυσική καρδιά, αλλά έδράζεται εις τόν χώρο του στήθους και πρός τό μέρος της φυσικής καρδιάς του άνθρώπου. Αυτό, μπορεί νά τό διαπιστώσει κάποιος επάνω εις τόν έαυτό του, όταν ενεργοποιήσει, διά της μετανοίας, της άσκήσεως και της προσευχής, τήν νοερή του ενέργεια, όποτε αισθάνεται, κατά τήν ώρα της προσευχής, διά της νοεράς ενεργείας, πού έδράζεται ο νοϋς, τό κέντρο δηλ. της ψυχής του. Αν ή νοερή ενέργεια σέ έναν άνθρωπο λειτουργή συνεχώς, συνεργούσης της Χάριτος του Αγίου Πνεύματος, ο άνθρωπος αυτός αισθάνεται συνεχώς, μέσα εις τό στήθος του, τήν ύπαρξη και ενέργεια του νοϋ του, δηλ. της πνευματικής του καρδιάς, συνεχώς, ήμέρα και νύκτα. Αυτό, είναι γνωστό ήδη από τήν Παλαιά Διαθήκη. «Έγώ καθεύδω και ή καρδιά μου άγρυπνεί», αναφέρεται εις τό Άσμα Ασμάτων (5, 2).

Ο χώρος, λοιπόν, της φυσικής καρδιάς του άνθρώπου είναι ο τόπος, ή έδρα, και της πνευματικής καρδιάς του άνθρώπου, του νοϋ, διότι ο νοϋς ταυτίζεται, όπως είπαμε, μέ τήν πνευματική καρδιά του άνθρώπου, πού είναι τό κέντρο της ύπάρξεως του άνθρώπου. Δηλ., τό κέντρο της ύπάρξεως του άνθρώπου ενεργεί **εις τόν χώρο του στήθους** και **όχι** εις τόν έγκέφαλο, όπως διατείνεται ή Έπιστήμη.

Έπειδή, όμως, κατά τήν Όρθόδοξη Ανθρωπολογία, τό 'πρόσωπο' και ή 'πνευματική καρδιά' του άνθρώπου ταυτίζονται και ενεργούν εις τόν χώρο του στήθους, **εκεί**, εις τόν χώρο του στήθους, έδράζεται και τό άνθρώπινο πρόσωπο, δηλ. ο 'κρυπτός της καρδιάς άνθρωπος', και **όχι** εις τόν έγκέφαλο, όπως πάλι ισχυρίζεται ή Έπιστήμη. Εις αυτό δέ τό κέντρο, εις τήν πνευματική δηλ. καρδιά του άνθρώπου, πού ενεργεί εις τόν χώρο της φυσικής του καρδιάς, έρχεται και ενεργεί τό Πνεύμα τό Άγιον, όταν ο άνθρωπος είναι δεκτικός της Χάριτος, κράζον «άββά ο πατήρ», κατά τόν Απόστολον (Γαλ. 4, 6), και ποιεί τόν άνθρωπον πνευματικόν, δηλ. υιόν Θεού, και καθιστά τό σώμα του άνθρώπου ναόν του Αγίου Πνεύματος. Όταν συμβή αυτό, τότε ο άνθρωπος γίνεται πρόσωπο τή άληθεία.

Άς πούμε, τώρα, ακόμη μερικά πράγματα για τήν διάνοια.

Είπαμε, ότι, εις τήν Όρθόδοξη Ανθρωπολογία, ή διάνοια είναι απλά μία από τίς δυνάμεις του νοϋ, της ψυχής, και ότι ταυτίζεται μέ τήν νοερή ενέργεια του νοϋ, της ψυχής, όταν αυτή ενεργή εις τόν έγκέφαλο. Η πνευματική καρδιά του άνθρώπου ταυτίζεται μέ τήν ουσία του νοϋ, ενώ ή διάνοια ταυτίζεται μέ τήν ενέργεια του νοϋ. Όταν ο άνθρωπος είναι έν ζωή, ή διάνοια ενεργοποιεί τόν έγκέφαλο του άνθρώπου, είτε ο άνθρωπος εύρίσκεται έν έγρηγόρσει, είτε κοιμάται. Όταν ο άνθρωπος εύρίσκεται έν έγρηγόρσει, ή διάνοια χρησιμοποιεί τόν έγκέφαλο, ώστε ο έγκέφαλος νά κινήση τό σώμα και νά φέρη εις πέρας, νά εκτελέση, εκείνο πού βούλεται ο νοϋς. Η διάνοια είναι ή ενέργεια του νοϋ, όταν αυτή ή ενέργεια χρησιμοποιεί τόν έγκέφαλο για νά εκφρασθή.

Είπαμε, επίσης, ότι, εις τόν άνθρωπο, ο νοϋς, ο πυρήνας της ψυχής, είναι εκείνος πού γεννά τόν λόγον, τόν λογισμό, ή άποδέχεται τόν λογισμό πού του υποβάλλει ο Θεός, ή ο διάβολος, και ότι ο νοϋς ενεργεί εις τόν χώρο της φυσικής καρδιάς του

άνθρώπου. Αυτό σημαίνει, ότι εις τόν άνθρωπο, τά νοήματα και οι λογισμοί του πηγάζουν από τόν χώρο της φυσικής του καρδιάς και όχι από τόν εγκέφαλο. Ο λόγος εις τόν κατά φύσιν άνθρωπο εκπορεύεται εκ της πνευματικής καρδιάς του, πού έδράζεται και ενεργεί εις τόν χώρο του στήθους, και **όχι** εκ του εγκεφάλου του, όπως ισχυρίζεται η Έπιστήμη. Αυτός ο λόγος, αυτοί οι λογισμοί, πού εκπορεύονται εκ του νου, της πνευματικής καρδιάς, και ενεργούνται εις τόν χώρο του στήθους, γίνονται σκέψεις και νοήματα όταν η ενέργεια του νου ανεβή από τόν χώρο του στήθους εις τόν εγκέφαλο. Εις τόν εγκέφαλο, η ενέργεια του νου ταυτίζεται με την διάνοια. Έτσι, η διάνοια είναι εκείνη η δύναμις της ψυχής πού επεξεργάζεται τόν λόγο του ανθρώπου πού πηγάζει ανέναντος εις τόν νουν του, τό κέντρο της ψυχής του, όταν όμως αυτός ο λόγος, αυτή η ενέργεια του νου, εκ του χώρου της φυσικής καρδιάς όπου πηγάζει, ανεβή εις τόν εγκέφαλο.

Αυτή η επεξεργασία του λόγου από την διάνοια λαμβάνει χώρα εις τόν εγκέφαλο, όταν ο άνθρωπος είναι εν ζωή, είτε είναι εν έγρηγόρσει, είτε κοιμάται, και όταν ο εγκέφαλος είναι υγιής. Εις ένα κατεστραμμένο εγκέφαλο, π.χ. ενός βαριά τραυματισμένου ασθενούς, του οποίου η φυσική καρδιά λειτουργεί, η διάνοιά του δεν εύρισκει όργανο για να εκφρασθή. Εις τόν ασθενή αυτόν, επειδή η καρδιά του πάλλει, ο νους του, πού ενεργεί εις τόν χώρο του στήθους του, παράγει ενδιάθετο λόγο. Αυτός, όμως, ο λόγος δεν μπορεί να ανεβή εις τόν εγκέφαλο, να επεξεργασθί από την διάνοια και να εκφρασθί διά του εγκεφάλου και, έτσι, δίδεται η εντύπωση, η ψευδαίσθηση, ότι ο ασθενής αυτός δεν έχει ζωή, δεν έχει συνείδησι, δεν έχει πρόσωπο, δεν έχει έσωτερική ζωή.

Προσεγγιστικά, μπορούμε να πούμε και τούτο, περί του ζεύγους διανοίας-εγκεφάλου: Ότι ο εγκέφαλος είναι τό υλικό υπόστρωμα εις τό όποιο «εγκαθίσταται» τό λογισμικό, δηλ. η διάνοια. Η διάνοια είναι τό «λογισμικό» του εγκεφάλου και ενεργεί εις τόν εγκέφαλο. Ο εγκέφαλος είναι απλά ο επεξεργαστής των σκέψεων του ανθρώπου. Ο εγκέφαλος είναι ο ηλεκτρονικός υπολογιστής του ανθρώπου. Και, όπως ο άνθρωπος χειρίζεται τόν ηλεκτρονικό υπολογιστή του διά της διανοίας του, έτσι και ο νους του ανθρώπου, ο πυρήνας της ψυχής του, χειρίζεται, διά της διανοίας, τόν εγκέφαλο του ανθρώπου.

Άρα, η πηγή του λόγου, η πηγή των νοημάτων και των λογισμών του ανθρώπου είναι η διάνοια; Όχι, δεν είναι η διάνοια. Είναι ο εγκέφαλος του ανθρώπου; Όχι, βέβαια. Η πηγή του λόγου είναι ο **νοῦς**, ο όφθαλμός της ψυχής. Τόν εγκέφαλο, ποιός τόν κινεί; Η διάνοια του ανθρώπου, η νοερή ενέργεια της ψυχής του ανθρώπου. Και, την διάνοια του ανθρώπου ποιός την κινεί; Ο νους του ανθρώπου, ο όφθαλμός της ψυχής, δηλ. η ψυχή. Και την ψυχή ποιός την κινεί; Ο Θεός, τό Πνεύμα τό Άγιον. Αυτά, συμβαίνουν σε **κάθε** άνθρωπο επάνω στην γή. Όταν ο άνθρωπος καταφέρει και καταστήση, του Θεού συνεργούντος, τό σώμα του ναό του Αγίου Πνεύματος, τότε και τό σώμα του κινείται απο τό Πνεύμα τό Άγιον.

Ποιά, τώρα, είναι η ειδοποιός διαφορά μας από τά ζώα; Συμβαίνει, όπως είπαμε, ο νους του ανθρώπου, νοουμένου ως η πηγή των νοημάτων και των λογισμών του, πού είναι ο όφθαλμός, ο πυρήνας της ψυχής του ανθρώπου, δηλ. η ψυχή του ανθρώπου, να είναι ένα κατά Χάριν άθάνατο κτίσμα, τό όποιο διατηρεί όλα τά υποστατικά ιδιώματα του ανθρώπου και μετά τόν βιολογικό του θάνατο. Είναι δηλ. η ψυχή του ανθρώπου, όπως είπαμε και στά προηγούμενα, μία όντότητα ξεχωριστή από τό σώμα του ανθρώπου, πού ζει και μετά τόν βιολογικό του θάνατο, κάτι πού δεν συμβαίνει εις τά ζώα. Τά ζώα, και δή ο χιμπαντζής, πού λέγουν οι έξελικτικοί ότι είναι τό πλησιέστερο προς τόν άνθρωπο, έξελικτικά, ζώο, είναι θνητόψυχα. Η ψυχή των ζώων πεθαίνει μαζί με τόν βιολογικό θάνατο του σώματός τους. Ποτέ εις την ανθρώπινή ιστορία δεν έχει καταγραφί περιστατικό, κατά τό όποιο ένα ζώο, μετά τόν

θάνατό του, νά εμφανίσθηκε σέ έναν άνθρωπο. Καί τούτο, διότι, άπλούστατα, τά ζώα δέν έχουν ψυχή πού νά ζη μετά τόν βιολογικό τους θάνατο. Ὑπάρχουν, ὅμως, καταγεγραμμένες, χιλιάδες μαρτυρίες εμφάνισης νεκρών ανθρώπων, άγιών καί μή, εἰς άλλους ανθρώπους πού ζοῦν. Τί εμφανίζεται τότε εἰς τούς ζώντες; Ἐμφανίζεται ἡ ψυχή τοῦ νεκροῦ, ἡ ὁποία ζεῖ καί μετά τόν βιολογικό του θάνατο.

Πέραν τούτου, τά ζώα δέν έχουν ψυχή ὅμοια μέ ἐκείνην τοῦ ἀνθρώπου, κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ πλασμένη, δηλ. πού νά συνίσταται ἀπό νοῦν, λόγο καί πνεῦμα. Γι' αὐτό, καί τά ζώα δέν έχουν λόγο. Ἔχουν φωνή, ἀλλά δέν έχουν λόγο. Ἔχουν ὑποτυπώδη λογική, ἀλλά δέν έχουν λόγο. Γιατί δέν έχουν λόγο; Ἐπειδή δέν έχουν νοῦν, πού εἶναι, ὅπως εἶπαμε, ἡ πηγὴ τοῦ λόγου. Εἰς τά ζώα δέν ὑπάρχει ἡ δυνατότης νά ἔλθῃ καί νά ἐνεργήσῃ εἰς αὐτά τό Πνεῦμα τό Ἅγιον, ἐπειδή τά ζώα δέν έχουν νοῦν, ὡς οὐσία, πού νά δέχεται τό Πνεῦμα τό Ἅγιον. Δηλ., τά ζώα δέν εἶναι ὑποκείμενα, ἐκ κατασκευῆς, εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὅποτε, εἶναι ἐσφαλμένο ἐκεῖνο τό ὁποῖο ὑποστηρίζουν κάποιοι, ὅτι δηλ. ὁ Θεός πήρε ἕνα πιθηκάνθρωπο, ἕνα «άνθρωποειδές» (hominid), καί μέ τό «ἐμφύσημα» τοῦ ἔδωσε Πνεῦμα Ἅγιο μέ ἀποτέλεσμα νά δημιουργηθῇ, κατ' αὐτόν τόν τρόπον, ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ὁ Ἀδάμ. Ἐπ' αὐτοῦ, ὅμως, θά ἐπανέλθωμε πῶς κάτω.

Ἀλλά, τά ζώα, οὔτε αὐτεξούσιον ἔχουν, ἀλλά κινοῦνται νομοτελειακά. Κάθε ζῶο, μέ ὅ,τι ὑπάρχει εἰς τόν περιβάλλοντα χῶρο, μέ ἐκεῖνο κατασκευάζει τὴν φωλιά του. Κανένα ζῶο δέν διανοεῖται νά ἀλλάξῃ τόν περιβάλλοντα χῶρο εἰς τόν ὁποῖο ζεῖ. Δέν ὑπάρχει περίπτωση εἰς ἕνα ζῶο πού πεινάει νά μή προσεγγίσῃ τὴν τροφή, ὅταν αὐτὴ τοῦ προσφερθῇ. Ὁ ἄνθρωπος, ὅμως, μπορεῖ νά τὴν ἀρνηθῇ, ἐπειδή ἔχει αὐτεξούσιο.

Πῶς, λοιπόν, εἶναι δυνατόν ποτέ ὁ ἄνθρωπος νά προέρχεται, ἐξελικτικά, ἀπὸ τά ζώα; Ἐπειδή τά κύτταρά του ἔχουν ἐπάνω ἀπὸ 99% τό ἴδιο DNA μέ ἐκεῖνο τῶν κυττάρων τοῦ χιμπατζῆ; Ἡ, ἐπειδή τό σῶμα καί ὁ ἐγκέφαλός του μοιάζουν νά εἶναι ἴδια, κατὰ τὴν δομή, μέ ἐκεῖνον τοῦ χιμπατζῆ; Ἐπειδή, δηλ., σωματικά, φαίνεται νά ἔχῃ συγγένεια μέ τόν χιμπατζῆ; Μά, σωματικά, τά ζώα καί ὁ ἄνθρωπος εἶναι πλασμένα ἀπὸ τό ἴδιο ὑλικό. Ἀπὸ ὕλη, ἀπὸ χῶμα, εἰς τό ὁποῖο, καί τά ζώα, καί ἐμεῖς, καταλήγομε. Ἡ διαφορὰ μας ἀπὸ τά ζώα δέν εἶναι τόσο εἰς τό ὑλικό μέρος τῆς ὑπάρξεώς μας, ἀλλά εἰς τό νοερό, εἰς τό πνευματικό. Τό πνευματικό μέρος τοῦ ἀνθρώπου ἀγιάζει τό σωματικό του μέρος. Κάτι τέτοιο δέν μπορεῖ νά συμβῇ εἰς τά ζώα. Καί ἡ διαφορὰ αὐτὴ εἶναι ἐκείνη πού ἀνεπτύξαμε πῶς πάνω, δηλ. χαώδης. Εἶναι τέτοιας φύσεως, πού δέν μπορεῖ νά γεφυρωθῇ. Ἄρα, δέν εἶναι δυνατόν ὁ ἄνθρωπος νά προέρχεται ἐξελικτικά ἀπὸ τά ζώα.

Ἀπὸ ὅλα τά ἐκτεθέντα μέχρι ἐδῶ, ἤδη καταφαίνεται, νομίζω, ξεκάθαρα, τό μέγα χάσμα πού ὑπάρχει μεταξύ τῆς Ἐπιστήμης καί τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας εἰς τό ἀνθρωπολογικό ζήτημα. Καί, ἡ μὲν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία διδάσκει ὅλα τά ἀνωτέρω, ἐπειδή γνωρίζει, ἐξ ἀποκαλύψεως ὡς καί ἐκ τῆς ἀσκητικῆς Τῆς ἐμπειρίας, τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ δὲ Ἐπιστήμη διδάσκει ὅ,τι διδάσκει περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου βασισμένη εἰς τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καί εἰς τὴν Ἐξελικτικὴ θεωρία, πού εἶναι ἡ φιλοσοφία τῆς.

Τά δύο πρότυπα, τά δύο ὑποδείγματα, τά δύο μοντέλλα ἂν θέλετε, περὶ ἀνθρώπου, πού προβάλλουν ἡ Ἐκκλησία καί ἡ Ἐπιστήμη, φάνηκε νομίζω καθαρὰ, ὅτι δέν εἶναι συμβατά μεταξύ τους. Παρ' ὅλα αὐτά, σήμερα, κάποιοι 'φωταδιστές' μέσα εἰς τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, λαϊκοί, ἱερεῖς καί ἐπίσκοποι, προσπαθοῦν νά παντρέψουν αὐτά τά δύο μοντέλλα, εἰς τὴν ἀγωνιώδη προσπάθειά τους νά παντρέψουν τὴν Ἐπιστήμη μέ τὴν Ὁρθόδοξη Ἀνθρωπολογία, ἴσως γιατί τούς φαίνεται βαρὺ ἢ ὀπισθοδρομικό, σήμερα, ἡ Ἐκκλησία νά διαφοροποιεῖται ἀπὸ τὴν Ἐπιστήμη εἰς τό ἀνθρωπολογικό ζήτημα. Καί, φθάνουν, εἰς τὴν προσπάθειά τους αὐτὴ, νά ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ Θεός ἐχρησιμοποίησε τὴν ἐξέλιξιν σάν μέθοδο

δημιουργίας τών φυτών, τών ζώων, αλλά και του ανθρώπου. Και έχουν διαμορφώσει ιδιική τους ανθρωπολογία, βασισμένη σε καινοφανή επιχειρήματα, πού είναι, αποκλειστικά, προϊόντα λογικής επεξεργασίας, και οι όποιοι φθάνουν να υποστηρίζουν, τελείως αυθαίρετα, ότι και οι Πατέρες της Έκκλησίας υπεννόουν, εις τήν ανθρωπολογία τους, τήν δημιουργία του ανθρώπου ως προερχομένη, εξελικτικά, από τά ζώα, διαστρέφοντας και παρερμηνεύοντας τήν διδασκαλία τους. Αυτό τό φαινόμενο, για όσους δέν τό γνωρίζουν, δυστυχώς είναι σήμερα ένα γεγονός μέσα εις τήν Έκκλησία, και αποτελεί, κατά τήν γνώμη μου, μία ωρολογιακή βόμβα μέσα εις τούς κόλπους της Έκκλησίας, ή όποία κάποτε θά σκάση και θά δημιουργήση καινούργια αίρεσι. Τό φαινόμενο αυτό, έχει ασφαλώς άμεσι σχέσι μέ τό πνεύμα του Νεοβαρλααμισμού πού έχει αρχίσει νά πνέη μέσα εις τήν Έλλαδική Όρθόδοξη Έκκλησία τά τελευταία χρόνια.

Άς συνεχίσωμε, όμως. Έχομε ήδη σκιαγραφήσει τό πώς θεωρεί ή Έπιστήμη τόν άνθρωπο. Εις τήν συνέχεια, θά εκθέσωμε αναλυτικότερα τί διδάσκει ή Έπιστήμη περί της φύσεως του ανθρώπου.

Η Έπιστήμη διδάσκει ότι ό νοϋς του ανθρώπου – μέ αυτόν τόν όρον, ‘νοϋν’, ή Έπιστήμη έννοεί αποκλειστικά τήν διάνοια (mind) του ανθρώπου - είναι μία ψυχική ένέργεια, μία ψυχική δύναμις του ανθρώπου, και τήν ταυτίζει μέ τήν ένέργεια του έγκεφάλου. Η Έπιστήμη δέν όμλει, δέν ασχολείται, δέν γνωρίζει, ότι ύπάρχει και ένας άλλος ‘νοϋς’, ό όποιος είναι ό όφθαλμός, ό πυρήνας της ψυχής του ανθρώπου. Δέν γνωρίζει, ότι ό άνθρωπος, εκτός από τό σώμα του, έχει και άθάνατη ψυχή, ή όποία ζωοποιεί τό σώμα και της όποίας ό πυρήνας είναι αυτός ό άλλος νοϋς. Δέν γνωρίζει, ότι τήν ψυχή του ανθρώπου τήν ζωοποιεί ή Χάρις του Αγίου Πνεύματος. Δέν γνωρίζει, ότι αυτός ό άλλος ‘νοϋς’, και κατ’ επέκτασιν ή ψυχή, ύφίσταται, ύπάρχει, και μετά τόν βιολογικό θάνατο του ανθρώπου, σάν αυθυπόστατη όντότητα, σάν ζωντανή οϋσία. Η Έπιστήμη υποστηρίζει ότι ό άνθρωπος έπιστρέφει εις τήν άνυπαρξία μετά τόν βιολογικό του θάνατο, όπως συμβαίνει εις τά ζώα. Ότι, δηλ., πέραν του τάφου δέν ύπάρχει τίποτε άπολύτως.

Η Έπιστήμη δέχεται μόνον, ότι τά νοήματα και οι σκέψεις του ανθρώπου πηγάζουν αποκλειστικά από τόν έγκέφαλό του, ό όποιος, λέγουν, ότι είναι και ή έδρα όχι μόνο τών σκέψεων, αλλά και τών συναισθημάτων, και του αυτεξουσίου, τό όποιο, κατά τούς έπιστήμονες, είναι άνελεύθερο ως επηρεαζόμενο από τό DNA και ως αποτέλεσμα βιοχημικών διεργασιών εις τόν έγκέφαλο. Η Έπιστήμη, έτσι, δέχεται, ότι ό άνθρωπος λειτουργεί λίγο-πολύ νομοτελειακά, όπως τά ζώα, ή δέ φαινομενική έλευθερία έπιλογής πού έχει, λέγουν, είναι προϊόν του εξελιγμένου έγκεφάλου του, ό όποιος του παρέχει και μία πιό εξελιγμένη λογική.

Αποτέλεσμα αυτής της ως άνω θεωρήσεως του ανθρώπου από τήν Έπιστήμη είναι νά καταβάλλεται σήμερα προσπάθεια από τούς νευροεπιστήμονες νά χαρτογραφηθή ό ανθρώπινος έγκέφαλος μέ τίς νέες τεχνικές πού αναπτύσσονται, ώστε νά άνιχνευθούν και νά έντοπισθούν τά κέντρα ενεργείας του αυτεξουσίου, της προσωπικότητας και του λόγου (της επεξεργασίας του λόγου, λέμε έμεις, **όχι** της πηγής του λόγου). Ταυτίζουν, έτσι, έσφαλμένα, τό κέντρο ενεργείας π.χ. του λόγου, πού νομίζω εύρίσκεται εις τόν άριστερό λωβό του φλοιού του έγκεφάλου, μέ τό κέντρο εις τό όποιο πηγάζει ό λόγος εις τόν άνθρωπο, και τό όποιο κέντρο, όπως είπαμε, είναι ό νοϋς του ανθρώπου, ό όφθαλμός της ψυχής του.

Μετά τόν βιολογικό θάνατο του ανθρώπου, ή ψυχή του διατηρεί τά πάντα, όλα τά υποστατικά ιδιώματα όσα είχε ό άνθρωπος πρό του θανάτου του. Μετά θάνατον, ό άνθρωπος διατηρεί και τήν προσωπικότητά του, και τόν λόγο του, και τό αυτεξουσίο του, και τήν μνήμη του, πλήρως, ως και τά συναισθήματά του. Αυτό, τό γνωρίζομε από τήν ίδια τήν μαρτυρία όλων όσων ένεφανίσθησαν μετά θάνατον εις

τούς ζώντες και ἀπεκάλυψαν τήν κατάστασιν τῆς ψυχῆς τους πέραν τοῦ τάφου. Πῶς ἐμφανίζονται εἰς τούς ζώντες ἀνθρώπους οἱ κεκοιμημένοι ἅγιοι και διαλέγονται μαζί τους; Ποιός ὁμιλεῖ, ἀφοῦ τό σῶμα τοῦ ἁγίου εἶναι εἰς τόν τάφον; Ἀσφαλῶς, ἡ ψυχὴ τοῦ ἁγίου, ἡ ὁποία συνεχίζει νά παραγῆ λόγον. Ἀλλά, αὐτό τό γνωρίζομε και ἀπό μαρτυρίες κάποιων ζώντων ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι, κατά παραχώρησιν Θεοῦ, εἶχαν ἐξωσωματική ἐμπειρία, κατά τήν ὁποία «βγήκαν» πρὸς στιγμὴν ἀπό τό σῶμα τους, γεγονός πού μαρτυρεῖ γιά τό αὐθυπόστατο τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν ἡ ψυχὴ ἐξέρχεται τοῦ σώματος. Πράγματι, ὑπάρχουν ἄνθρωποι πού «βγήκαν» πρὸς στιγμὴν ἀπό τό σῶμα τους, πού πέθαναν δηλ. γιά λίγο, και εἶδαν τό σῶμα τους νεκρό, ὅπως τό ἔβλεπαν και οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι γύρω τους. Καί, μετά ἀπό λίγο, ἐπανήλθαν, «μπήκαν» εἰς τό σῶμα τους, τό ὁποῖο ἔκειτο νεκρό, και συνέχισαν νά ζοῦν. Πῶς, μέ ποιά δύναμι, ἀνεστήθη τό σῶμα τους και ζωοποιήθηκε, ἀφοῦ πρὶν λίγο ἔκειτο νεκρό; Ἀσφαλῶς, μέ τήν ζωοποιό δύναμι τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία πῆρε ἐντολή ἀπό τόν Θεό νά εἰσέλθῃ πάλιν εἰς τό σῶμα και νά τό ζωοποιήσῃ. Θά ἐρωτήσῃ, ὅμως, κάποιος, «πῶς, μέ ποῖο ὄργανο, οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, ἔβλεπαν τό σῶμα τους, ὅταν ἡ ψυχὴ τους εἶχε χωρισθῆ ἀπό τό σῶμα τους;» Καί ἀπαντοῦμε ἐμεῖς, «ἀσφαλῶς μέ τόν νοῦν, μέ τήν ψυχὴ τους».

Εἰς τήν Παράδοσι τῆς Ἐκκλησίας ἔχουν καταγραφῆ μαρτυρίες ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι «εἶδαν», ἔζησαν, τόν Παράδεισο και τήν Κόλαση. Τέτοιοι ἄνθρωποι ὑπάρχουν και σήμερα, ζῶντες. Καί, ἐδῶ, πάλι, πρόκειται γιά μία πραγματικότητα, κατά τήν ὁποία, νομίζω, ὁ ἄγγελος τοῦ ἀνθρώπου παίρνει τήν ψυχὴ του, τήν στιγμὴ πού ὁ ἄνθρωπος κοιμάται, και τήν πηγαίνει εἰς τόν τόπο τοῦ Παραδείσου ἢ τῆς Κολάσεως, ὥστε ὁ ἄνθρωπος νά ἀποκτήσῃ ἐμπειρία περὶ τῆς ἀληθείας τῶν καταστάσεων αὐτῶν. Μετά, ὁ ἄγγελος ἐπαναφέρει εἰς τό σῶμα τήν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου, και, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ξυπνήσῃ, διηγείται πράγματα ὄχι τοῦ κόσμου τούτου. Αὐτά, ἀσφαλῶς δέν ἦταν τῆς φαντασίας του. Κατά τό χρονικό διάστημα μᾶς τέτοιας ἐμπειρίας, νομίζω, ὅτι τό σῶμα τοῦ ἀνθρώπου δέν πεθαίνει, ἀλλά συντηρεῖται εἰς τήν ζωὴ ἀπό τήν ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἂν και ἔχη βγῆ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τό σῶμα του, μέχρις ὅτου ὁ ἄγγελος ἐπαναφέρῃ τήν ψυχὴ εἰς τό σῶμα.

Ἡ Ἐπιστήμη, λοιπόν, ἐφ' ὅσον δέν δέχεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀθάνατη ψυχὴ, ἡ ὁποία ζεῖ σάν αὐθυπόστατο κτίσμα μετά τόν βιολογικό θάνατο τοῦ σώματος, δέν μπορεῖ νά δεχθῆ σάν πηγὴ τῶν νοημάτων και τῶν λογισμῶν τοῦ ἀνθρώπου κάτι ἄλλο ἔξω ἀπό τόν ἐγκέφαλο τοῦ ἀνθρώπου και εἶναι καταδικασμένη νά ἔχη ἐσφαλμένη εἰκόνα και ἀντίληψι περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ζωὴ εἰς τό σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ὀφείλεται εἰς τήν ὑπαρξί τῆς ψυχῆς του. Ἐάν ἡ ψυχὴ ἀποχωρισθῆ ἀπό τό σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, πρᾶγμα πού συμβαίνει κατά τήν στιγμὴν τοῦ βιολογικοῦ θανάτου, τότε τό σῶμα νεκροῦται, πεθαίνει. Ὅταν ὁ Χριστός ἀνέστησε ἄνθρωπο, ἐπανέφερε τήν ψυχὴ εἰς τό σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου και τό σῶμα ἀνεστήθη. Ἡ Ἐπιστήμη δέν μπορεῖ νά ἐρμηνεύσῃ πῶς γίνεται μία ἀνάστασις ἐνός νεκροῦ σώματος, ἀφοῦ δέν δέχεται ὑπαρξί ψυχῆς εἰς τόν ἄνθρωπο, οὔτε τήν ὑπαρξί αὐθυποστάτου ψυχῆς μετά τόν βιολογικό θάνατο ἐνός ἀνθρώπου. Ἀναστάσεις, ὅμως, νεκρῶν σωμάτων εἶναι ἓνα ἀδιαμφισβήτητο γεγονός μέσα εἰς τήν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ψυχὴ, λοιπόν, ζωοποιεῖ και συντηρεῖ ζωντανό τό σῶμα τοῦ κάθε ἀνθρώπου. Ἡ ἴδια ἡ ψυχὴ ζωοποιεῖται ἀπό τήν ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Δηλ., ζωὴ τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος και ζωὴ τοῦ σώματος εἶναι ἡ ψυχὴ. Ὅταν ἀπομακρύνεται ἡ παύη ἡ ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τήν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, γεγονός πού συμβαίνει ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀμαρτάνῃ, τότε ἀρρωσταίνει ἡ ψυχὴ και νεκρώνεται. Ὅταν ἡ ψυχὴ ἐγκαταλείψῃ τό σῶμα, τότε τό σῶμα πεθαίνει. Αὐτά συμβαίνουν εἰς τόν ἄνθρωπο.

Σέ κάποιο σημείο μίλησα γιά κατευθυνομένη Ἐπιστήμη. Naί, αὐτό, σήμερα, εἶναι γεγονός, εἰς ὅσους γνωρίζουν τήν πραγματικὴν κατάστασι εἰς τούς χώρους τῆς

ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης. Σήμερα, ἡ κατευθυνομένη Ἐπιστήμη διαπράττει, ἐν τῇ ἀγνοίᾳ της, τὴν μεγαλύτερη ἀδικία εἰς βάρος τοῦ ἀνθρώπου, παρὰ τίς ἐπιστημονικῆς ἐπιτεύξεις καὶ προόδους της, ἀκριβῶς διότι τὸν ἀντιμετωπίζει καὶ παρουσιάζει σάν "φυσικόν ζῶον", καὶ ὄχι σάν "ζῶον...τῆ νεύσει πρὸς τὸν Θεόν θεούμενον", κατὰ τὴν γνωστὴν ρῆσιν τοῦ ἀγ. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγουⁱⁱ. Ἡ σημερινή Ἐπιστήμη, ἐν τῇ ἀγνοίᾳ της, δέν διανοεῖται τό πόσο φωτίζεται καὶ ἀποκαλύπτεται τό μυστήριον τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τί νέες δυνατότητες ἀποκτᾷ ὁ ἄνθρωπος, ὅταν φωτισθῆ καὶ ἐλλαμφθῆ ἀπὸ τὴν Χάρι τοῦ Θεοῦ. Καὶ δέν μπορεῖ, ἡ σημερινή Ἐπιστήμη, νά τό διανοήται, διότι, ἂν καὶ κινῆται εἰς τὸν χῶρον τῆς παρατηρήσεως καὶ τοῦ πειράματος, δηλ. τῆς ἐμπειρικῆς ἐρεῦνης, ὅμως ἀδυνατεῖ νά ἀνιχνεύσῃ καὶ συλλάβῃ τὴν ἐμπειρία τῶν ἁγίων, ἐπειδὴ ἡ Ἐπιστήμη κινεῖται ἀποκλειστικὰ εἰς τὸν χῶρον τοῦ ἐπιστητοῦ, τοῦ κτιστοῦ, ἐνῶ οἱ ἅγιοι κινοῦνται, καὶ εἰς τὸν χῶρον τοῦ κτιστοῦ, ὅπως ὅλοι ἐμεῖς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν χῶρον τοῦ ἀκτίστου, δηλ. μετέχουν καὶ εἰς τίς ἄκτιστες ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ, οἱ ὁποῖες γίνονται ἀντιληπτές μόνον εἰς ὅσους μετέχουν εἰς τὴν Χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Αναφερόμενοι, τώρα, εἰς τό θέμα τοῦ «ἐγκεφαλικοῦ θανάτου», ἔχομε νά ποῦμε, ὅτι, ὄχι μόνο μεταξύ τῶν ἰατρῶν ἔχομε διάστασι ἀπόψεων ὡς πρὸς τό ἂν ὁ «ἐγκεφαλικά νεκρός» εἶναι καὶ βιολογικά νεκρός, ἀλλά, δυστυχῶς, καὶ μέσα εἰς τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἔχομε διάστασι ἀπόψεων εἰς τό ἴδιο θέμα. Εἰς τὴν πρᾶξι, εἰς τὴν ἰατρικὴν πρακτικὴν, ἔχει ἐπικρατήσῃ ὁ «ἐγκεφαλικά νεκρός» νά θεωρῆται βιολογικά νεκρός. Γι' αὐτό καὶ τοῦ παίρνουν τά ζωτικά ὄργανα γιά μεταμόσχευσι. Ὅμως, ἐρωτοῦμε, ὁ «ἐγκεφαλικά νεκρός» εἶναι ἓνας νεκρός, ἢ ἓνας βαρεῖα ἀσθενής, ὁ ὁποῖος πορεύεται πρὸς τὸν θάνατον;

Μέσα εἰς τὴν Ἐκκλησία, κάποιοι ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ «ἐγκεφαλικά νεκρός» εἶναι βιολογικά νεκρός, ἐνῶ, ἄλλοι, ὅτι εἶναι ἓνας βαρεῖα ἀσθενής πορευόμενος πρὸς τὸν θάνατον. Τό θέμα αὐτό δέν ἔχει ἀκόμη τελεσιδικήσῃ μέσα εἰς τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ἂν καὶ κάποιοι, ἐδῶ καὶ χρόνια, προσπαθοῦν νά ἐπιβάλουν de facto τὴν ἄποψιν ὅτι ὁ «ἐγκεφαλικά νεκρός» εἶναι βιολογικά νεκρός, νά ἐμφανίσουν καὶ καταξιώσουν δηλ. τὸν «ἐγκεφαλικά νεκρό» σάν βιολογικά νεκρό.

Σύμφωνα, ὅμως, μέ ὅσα ἤδη εἶπαμε, ἓνας βαρεῖα ἀσθενής μέ κατεστραμμένο ἐγκέφαλο, ἀλλὰ μέ καρδιά πού πάλλει, ἔστω μέ τὴν βοήθεια ἑνὸς ἀναπνευστήρα, δέν μπορεῖ νά εἶναι νεκρός. Ἐνας Χριστιανός Ὁρθόδοξος, κληρικός ἢ λαϊκός, πού ἔχει βιώσει ἐμπειρικά, διὰ τῆς προσευχῆς, τὴν ὑπαρξιν τῆς νοερῆς, τῆς πνευματικῆς του, καρδιάς, δέν εἶναι δυνατόν ποτέ νά δεχθῆ ὅτι ἓνας ἀσθενής, ὅπως ὁ «ἐγκεφαλικά νεκρός», εἶναι βιολογικά νεκρός. Γι' αὐτόν, ὁ «ἐγκεφαλικά νεκρός» εἶναι ἓνας βαρεῖα ἀσθενής καὶ ὄχι ἓνας βιολογικά νεκρός ἄνθρωπος. Αὐτὴν τὴν θέσιν εἶχαν καὶ οἱ τρεῖς ἅγιοι Γέροντες τῆς ἐποχῆς μας, Σωφρόνιος, Πορφύριος καὶ Παΐσιος.

Εἰς τό σημεῖον αὐτό, παραθέτομε, αὐτούσια, καὶ τὴν βαρύνουσα γνώμη ἑνὸς ἄλλου ἁγίου Γέροντος γιά τὸν «ἐγκεφαλικὸ θάνατον», πού ἤξερε τί ἔλεγε σχετικὰ μέ τό θέμα αὐτό, καὶ τοῦ ὁποῖου τό ὄνομα δέν ἔχει εὐλογία νά ἀποκαλυφθῆ. Εἰς τά λεγόμενά του, πού παρατίθενται εἰς τὴν συνέχεια, ἡ λέξις «νοῦς», πού χρησιμοποιεῖ, ἔχει τὴν πατερικὴν ἔννοιαν τοῦ ὄρου.

Εἶπε, λοιπόν, αὐτός ὁ Γέρον:

[(Ἐρωτά:)] Ὁ ἄνθρωπος μέ ὑγιῆ ἐγκέφαλο καὶ «νεκρό» νοῦ εἶναι νεκρός; (Καὶ ἀπαντά:)] Βιολογικά, ὄχι. Εἶναι, ὅμως, νεκρός πνευματικά. (Καὶ ἐρωτά πάλι:)] Καὶ ἀντιστρόφως: Ὁ ἄνθρωπος μέ νεκρό ἐγκέφαλο καὶ ὑγιῆ νοῦ εἶναι νεκρός; (Καὶ ἀπαντά:)] Οὔτε βιολογικά, οὔτε πνευματικά. Πνευματικά, ὁ ἄνθρωπος αὐτός, διὰ τῆς μετανοίας καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ, εἶναι ἀναγεννημένος καὶ μέ τὴν ἐνέργειαν τῆς θείας Χάριτος μπορεῖ νά κάνη πράγματα ὑπερφυσικά, κι ἅς ἔχη νεκρό ἐγκέφαλο. Ἀπλά, πάσχει ἀπὸ μία βαρεῖα ἀναπηρία στὸν ἐγκέφαλο. (Καὶ συνεχίζει:)] Ὑπάρχουν

«έγκεφαλικά νεκροί» άνθρωποι πού επανήλθαν. Όπότε, μπορούμε νά ονομάσουμε τήν κατάστασι αὐτή τῆς ἀναπηρίας τοῦ ἐγκεφάλου «βαρεία ἀσθένεια τοῦ ἐγκεφάλου», ἢ «ἀκρωτηριασμό τοῦ ἐγκεφάλου».

Όταν ἀπαιτῆται νά κοπῆ ἓνα χέρι ἢ ἓνα πόδι σέ κάποιον ἄνθρωπο, αὐτό δέν σημαίνει ὅτι αὐτός ὁ ἄνθρωπος, μετά τήν ἀποκοπή τοῦ μέλους του, εἶναι βιολογικά νεκρός. Ἔτσι συμβαίνει καί στήν περίπτωσι ἑνός «νεκροῦ ἐγκεφάλου» (μυαλοῦ) λόγω μιᾶς «βαρείας ἀναπηρίας τοῦ ἐγκεφάλου», ἢ μιᾶς «βαρείας ἀσθένειας τοῦ ἐγκεφάλου», ὅπως εἶναι ἡ περίπτωσι τοῦ «έγκεφαλικά νεκροῦ». Δέν σημαίνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτός εἶναι βιολογικά νεκρός. Ἀλλά, ἀσθενεῖ βαρεία, ἢ ἔχει νεκρωθῆ ἓνα ὄργανο τοῦ σώματός του, δηλ. ὁ ἐγκέφαλος.

Τό μυαλό εὐρίσκεται σέ τέτοιο σημεῖο πού δέν μπορεῖ νά ἀκρωτηριασθῆ, ὅπως τό πόδι, τό χέρι, κλπ. Ὑποθετικά, ἂν μπορούσαμε νά ἀφαιρέσουμε, νά ρουφήξουμε, τό μυαλό ἀπό τό κρανίο καί ὁ ἄνθρωπος νά εἶχε μηχανική ὑποστήριξι τῆς ἀναπνοῆς του, ὥστε νά λειτουργῇ ἡ καρδιά του, πάλι ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος δέν θά ἦταν βιολογικά νεκρός.

Ὁ «έγκεφαλικά νεκρός» ἔχει, ἢ βαρεία ἀσθένεια τοῦ ἐγκεφάλου, ἢ «νεκρό ἐγκέφαλο», πού δέν εἶναι σωστός ὁ ὅρος «νεκρός ἐγκέφαλος», γι' αὐτό καί τόν βάζω σέ εισαγωγικά. Τό ὅτι ἔχει «νεκρό ἐγκέφαλο», ὅμως, δέν σημαίνει ὅτι εἶναι βιολογικά νεκρός, ἢ ὅτι δέν μπορεῖ νά κάνη ὑπερφυσικά πράγματα, κι ἄς εἶναι στήν κατάστασι πού εἶναι. Καί τοῦτο, διότι σέ κάθε ἄνθρωπο, ὁ νοῦς κινεῖ τόν ἐγκέφαλο καί ὁ ἐγκέφαλος τό σῶμα. Ὅμως, ὁ νοῦς δέν βρίσκεται στόν ἐγκέφαλο, οὔτε κινεῖται ἀπό τόν ἐγκέφαλο. Ὁ νοῦς, ἢ νοερή καρδιά, βρίσκονται κοντά στόν χώρο τῆς φυσικῆς καρδιάς καί δέν εἶναι «νεκρά». Μέ τήν ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἓνας τέτοιος ἄνθρωπος, ὅπως ὁ «έγκεφαλικά νεκρός», μπορεῖ νά κάνη πράγματα πού δέν μπορεῖ νά κάνη κάποιος ἄλλος μέ ὑγιή ἐγκέφαλο καί ἄρρωστο ἀπό πάθη νοῦ. Ἄν γινόταν μεταμόσχευσι μυαλοῦ ἀπό ἄνθρωπο σέ ἄνθρωπο, ὁ μεταμοσχευμένος ἄνθρωπος δέν θά εἶχε τήν ἐξυπνάδα ἢ τήν ἠλιθιότητα τοῦ καινούργιου μυαλοῦ. Διότι, ὁ δικός του νοῦς θά κινούσε τό νέο μυαλό.

Ὁ σκληρός δίσκος, λοιπόν, τοῦ ὑπολογιστή 'ἄνθρωπος' εἶναι ὁ νοῦς, ἢ νοερή καρδιά του. Ὅ,τι ἀποθηκεύει ἐκεῖ, αὐτά δίνει στόν ἐγκέφαλό του, στόν ἐπεξεργαστή του. Ὅ,τι, διά τῆς μετανοίας, σβύνει ἐκεῖ, δέν ἐπανέρχεται. Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ, διά τῆς μετανοίας καί τοῦ ἀγιασμοῦ, νά σβύσῃ ἐντελῶς τήν ψυχική ἄρρώστεια του ἀπό τόν νοῦ του, ὅπως ἔκαναν οἱ ἅγιοι. Στούς ἁγίους, τό μόνο πού εἶχε ὁ σκληρός δίσκος τους, ἢ μάλλον, τό μόνο πού ἀπέμεινε στόν σκληρό δίσκο τους μετά ἀπό τήν εἰλικρινή μετάνοιά τους, ἦταν ἡ ἐνέργεια τῆς Χάριτος. Καί, ἡ νοερή καρδιά τους ἔλεγε μόνο τήν 'εὐχή', εἴτε κοιμόντουσαν, εἴτε ἦταν ξύπνιοι, εἴτε ἐργαζόντουσαν.

Συμπέρασμα: Ὑπάρχουν τεσσάρων κατηγοριῶν ἄνθρωποι. Ἄνθρωποι μέ ὑγιή νοῦ καί ὑγιή ἐγκέφαλο, ἄνθρωποι μέ ἄρρωστο νοῦ, ἀπό ἁμαρτίες καί πάθη, ἀλλά μέ ὑγιή ἐγκέφαλο, ἄνθρωποι μέ ὑγιή νοῦ καί ἄρρωστο ἐγκέφαλο, καί ἄνθρωποι μέ ἄρρωστο νοῦ καί ἄρρωστο ἐγκέφαλο. Τούς «έγκεφαλικά νεκρούς», πού εἶναι ἄνθρωποι μέ ὑγιή νοῦ ἀλλά ἄρρωστο ἐγκέφαλο, οἱ ἐπιστήμονες καί κάποιιοι ἄνθρωποι, δυστυχῶς, καί θλίβομαι πού τό λέω, δυστυχῶς ἄνθρωποι τῆς Ἐκκλησίας, τούς θεωροῦν βιολογικά νεκρούς. Αὐτό εἶναι ἓνα ἔγκλημα εἰδεχθές! Εἶναι δολοφονία ἐν ψυχρῷ! Τί νά πῶ! ....., ἔλεγε καί τόνιζε μέ ἔμφασι καί λύπη ὁ ἅγιος ἐκεῖνος Γέροντας.

(Καί συνεχίζει:) Ὁ στόχος τῆς ζωῆς μας πρέπει νά εἶναι ἓνας: 'Υγιῆς νοῦς', 'ὕγιῆς νοῦς', 'ὕγιῆς νοῦς! Αὐτός καί μόνο. Καί, ὑγιῆς νοῦς, ὑγιῆς νοερή καρδιά, εἶναι ὁ νοῦς ὁ ἀπηλλαγμένος ἀπό πάθη καί ἁμαρτίες. Εἶναι ὁ νοῦς ὁ ἀγιασμένος. Ὁ νοῦς πού ὀφείλει νά ἔχῃ ὁ κάθε ἄνθρωπος, ὁ κάθε Χριστιανός.

Οἱ ἄνθρωποι μέ ἄρρωστο νοῦ καί ὑγιή ἐγκέφαλο εἶναι πνευματικά νεκροί. Οἱ

ἄνθρωποι μέ ὑγιή νοῦ καί ἄρρωστο ἐγκέφαλο εἶναι πνευματικά ἀναγεννημένοι (διά τῆς μετανοίας καί τοῦ ἀγιασμοῦ) καί βιολογικά ζωντανοί.

Νοῦς νεκρός = ἄνθρωπος πνευματικά νεκρός. Ἐγκέφαλος νεκρός (τοῦ «ἐγκεφαλικά νεκρού») = ἄνθρωπος βιολογικά ζωντανός.

Ὅπως ὁ χωλός, ὅπως ὁ τυφλός, ὅπως ὁ διανοητικά καθυστερημένος, ἔτσι εἶναι καί ὁ «ἐγκεφαλικά νεκρός». Ἀπλά, εἶναι πολύ βαρύτερη ἡ ἀσθένειά του, διότι βρίσκεται στό «λεπτό» ὄργανο τοῦ σώματος πού λέγεται «ἐγκέφαλος». Ὁ «ἐγκεφαλικά νεκρός» φαίνεται νεκρός, ἀλλά **δέν** εἶναι νεκρός. Κάποιοι, θεωροῦν τόν «ἐγκεφαλικά νεκρό» βιολογικά νεκρό. **Μεγάλη ἀπάτη!** Τό ὑποστηρίζουν αὐτό, εἴτε ἀπό ἄγνοια, εἴτε ἀπό σκοπιμότητα. Στόν «ἐγκεφαλικά νεκρό» νοσεῖ ἓνα ὄργανο, ὁ ἐγκέφαλος. Αὐτό νοσεῖ καί στόν διανοητικά ἀσθενή-καθυστερημένο. Μόνο πού στόν «ἐγκεφαλικά νεκρό» εἶναι πύο βαρεία ἡ ἀσθένεια καί ἔχει νεκρωθῆ σχεδόν ἐντελῶς τό ὄργανο «ἐγκέφαλος». Ὁ ἄνθρωπος ὅμως εἶναι **ζωντανότατος**].

Αὐτά εἶπε ἐκεῖνος ὁ ἅγιος Γέρων γιά τούς «ἐγκεφαλικά νεκρούς», μετά λόγου γνώσεως καί ἀληθείας. «Ὁ ἔχων ὠτα ἀκούειν, ἀκουέτω».

Συνεχίζομε, τώρα, μέ τά ἰδικά μας:

Σήμερα, συμβαίνει καί κάτι ἄλλο εἰς τόν χώρο τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης. Ἐπειδή ὑπάρχει μεγάλη ἀνάγκη ἐξευρέσεως ζωτικῶν ὀργάνων γιά μεταμόσχευσι καί ἐπειδή τά διατιθέμενα ὄργανα εἶναι λίγα σέ σχέσι μέ τά ἀπαιτούμενα, καταβάλλεται ἐρευνητική προσπάθεια νά παρασκευασθοῦν εἰς τό ἐργαστήριο ζωτικά ὄργανα ἀπό βλαστοκύτταρα, ὥστε νά ἀποφευχθῆ ἡ ἀνάγκη τῶν μεταμοσχεύσεων ζωτικῶν ὀργάνων ἀπό «ἐγκεφαλικά νεκρούς» ἀσθενεῖς. Ἐδῶ, ὅμως, τίθεται ἓνα ἄλλο βιοηθικό δῖλημμα, διότι ὡς μία πηγὴ τέτοιων βλαστοκυττάρων θεωρεῖται τό «ζυγωτό», ἡ βλαστοκύστη, δηλ. ἓνα γονιμοποιημένο ἀνθρώπινο ὠάριο ἡλικίας κάποιων ὠρῶν ἢ ἡμερῶν. Αὐτό, ὅμως, εἶναι ἐν δυνάμει ἄνθρωπος, ἔχον ἀνθρωπίνη ψυχή, διότι τήν ψυχή τοῦ ἀνθρώπου τήν δημιουργεῖ ὁ Θεός κατά τήν στιγμή τῆς συλλήψεως τοῦ ἀνθρώπου. Ὅποτε, πάλι τίθεται θέμα ἀνθρωπίνου φόνου. Βλέπομε, δηλ., ὅτι σήμερα σέ κάθε πεδίο ἐφαρμογῆς τῆς σύγχρονης ἰατρικῆς ἐπιστήμης, τίθεται θέμα βιοηθικῆς δεοντολογίας, θέμα τό ὁποῖο ἔχει ἄμεση σχέσι μέ τήν ἀνθρωπολογία. Ἄν κάποιος ἔχη ἐσφαλμένη ἀνθρωπολογία, σέ ἐσφαλμένο συμπέρασμα ἀσφαλῶς θά καταλήξῃ.

Τό θέμα τοῦ «ἐγκεφαλικοῦ θανάτου» ἢ τῶν μεταμοσχεύσεων ζωτικῶν ὀργάνων, μερικοί τό συσχετίζουν μέ τό θέμα τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου. Εἴτε τό θέλομε, εἴτε ὄχι, μεταμοσχεύσεις ζωτικῶν ὀργάνων γίνονται. Διερωτῶνται, ὅμως, μερικοί: Μήπως ἐκεῖνος πού δέχεται ἓνα ζωτικό ὄργανο, μία καρδιά π.χ., ἀλλάζει καί πρόσωπο ἢ ἐπιηρεάζεται ἡ προσωπικότητά του; Ἐπ' αὐτοῦ, δέν ἔχομε ἐπιστημονικῆς μελέτες πού νά ἔχουν ἐρευνήσῃ αὐτό τό θέμα, ἢ ἐγώ ἀγνοῶ ἂν ὑπάρχουν, ὅμως, σύμφωνα μέ τά προηγούμενα, ἐφ' ὅσον τό κέντρο τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου δέν εὑρίσκεται μέσα εἰς τήν φυσική του καρδιά, ἀλλά εἰς τόν χώρο τῆς φυσικῆς καρδιάς, δέν πρέπει νά ὑπάρχῃ πρόβλημα τέτοιο.

Κατά τήν δεκαετία τοῦ '70, εἰς τίς ΗΠΑ, ἔλαβε χώρα ἓνα ἐγχείρημα μεταμοσχεύσεως κεφαλῆς ἀπό πίθηκο σέ πίθηκο, μέ προοπτική νά ἀνοιγῆ ὁ δρόμος γιά νά ἐπιχειρηθῆ κάποτε κάτι ἀνάλογο σέ ἄνθρωπο. Μέ ἀφορμή ἐκεῖνο τό ἐγχείρημα, ὁ τότε ἐπιφανῆς νευροεπιστήμων Steven Rose ἔκανε τά ἀκόλουθα ἀξιόλογα, ἀλλά ἀρνητικά, γιά τήν ἐφαρμογή ἑνός τέτοιου ἐγχειρήματος σέ ἄνθρωπο, σχόλια, ἀναφερόμενος εἰς τό ἀνθρώπινο πρόσωπο. Εἶπε, συγκεκριμένα:

« Ὁ ἐγκέφαλος καί τό σῶμα ἑνός ἀνθρώπου εἶναι ἄρρηκτα συνδεδεμένα μεταξύ τους. Ὁ ἐγκέφαλος εἶναι καί αὐτός ἓνα ὄργανο τοῦ σώματος... Ἕνας ἀπομονωμένος (ἀποκομμένος) ἐγκέφαλος ἀπό τό σῶμα εἰς τό ὁποῖο ἀνήκει **δέν** εἶναι πλέον τό πρόσωπο εἰς τό ὁποῖο ἀνήκε. **Τό πρόσωπο** εἶναι ἐκεῖνο πού ἔχει συνείδησι. **Δέν** εἶναι ὁ ἐγκέφαλος πού ἔχει συνείδησι. **Τό πρόσωπο** εἶναι ἐκεῖνο πού ἔχει νοῦν (mind). **Δέν**

έχει ο εγκέφαλος νούν. **Τό πρόσωπο** είναι πού έχει συναισθήματα. Ο εγκέφαλος **δέν** έχει συναισθήματα. **Δέν** αισθάνεται. **Τό πρόσωπο** αισθάνεται. Μεταμοσχεύοντας έναν εγκέφαλο από ένα σώμα σε ένα άλλο είναι ένα έγχειρημα πού δέν έχει έννοια, διότι όλη ή προϊστορία, ή ζωή και ή ανάπτυξις αυτού του εγκεφάλου είναι συνδεδεμένη μέ ένα συγκεκριμένο πρόσωπο και σώμα. Τά νευρικά κύτταρα αυτού του εγκεφάλου έχουν αναπτυχθή σε σχέσι μόνο μέ τό συγκεκριμένο πρόσωπο και μου είναι δύσκολο νά φαντασθώ πώς θά μπορούσαν νά αντιδράσουν σε ένα έντελώς καινούργιο περιβάλλον (άλλο δηλ. σώμα)..... Δέν νομίζω, ότι οποιοσδήποτε νευροχειρουργός, ή νευροεπιστήμων, ή ψυχίατρος, ή ψυχολόγος, σήμερα, θά αντιμετώπιζε σοβαρά ένα τέτοιο ένδεχόμενο (μεταμοσχεύσεως δηλ. άνθρωπίνης κεφαλής)».

Αυτά είπε τότε αυτός ο ως φαίνεται φωτισμένος από τόν Θεό έπιστήμων, ο οποίος, μέσα από τήν ιδική μας προοπτική, νομίζω, είχε δίκιο σ' αυτά πού είπε. Αν και δέν ώρισε τί είναι κατ' αυτόν τό «πρόσωπο», απέφάνθη σωστά, νομίζω, όταν είπε ότι τό **πρόσωπο** είναι ο φορέας τής συνειδήσεως, τής διανοίας και τών συναισθημάτων, και ότι τό πρόσωπο **δέν** έδράζεται εις τόν εγκέφαλο, ο οποίος δέν είναι τίποτε άλλο παρά ένα άπλό όργανο του σώματος, όπως είναι και ή φυσική καρδιά.

Λόγω αυτού του προβληματισμού, συμβαίνει σήμερα, κάποιοι σοβαροί έπιστήμονες νά άμφιβάλλουν ως προς τήν ισχύ του υπάρχοντος έπιστημονικού άνθρωπολογικού μοντέλου. Ήδη, π.χ., ένας νομπελίστας, ο John Eccles, δυσκολεύεται νά δεχθή, ότι π.χ. τό αυτεξούσιο, τό όποιο, κατά τήν Όρθόδοξη Άνθρωπολογία, δέν υπόκειται σε νομοτέλεια, είναι προϊόν μόνον βιοχημικών διεργασιών εις τόν χώρο του εγκεφάλου, όπως υποστηρίζει σήμερα ή Έπιστήμη. Αυτά, και αρκετά παρόμοια περιστατικά, δηλώνουν τό άδιέξοδο εις τό όποιο περιέχεται ή Έπιστήμη όλο και περισσότερο, εις τό άνθρωπολογικό ζήτημα, όταν προσπαθή νά εισχωρήσει σε πεδία πού είναι έξω από τίς γνωσεολογικές της δυνατότητες, και τά όποια μάς καθιστά όλο και περισσότερο υπευθύνους ως προς τήν συμβολή μας, ως Όρθόδοξη Έκκλησία, εις τήν προστάσια και προβολή τής άληθείας περί του άνθρωπίνου προσώπου, τό όποιο σήμερα βάλλεται πανταχόθεν.

Από μία πρόχειρη ματιά στό Διαδίκτυο ⁱⁱⁱ, θά σάς μεταφέρω τί εικόνα άπεκόμισα από τήν πεποίθησι πού επικρατεί εις τόν έπιστημονικό χώρο, αυτήν τήν περίοδο, περί τής σχέσεως μεταξύ εγκεφάλου και άνθρωπίνου προσώπου. Νά μήν ξεχνάμε, όμως, ότι, εις τόν χώρο τής Έπιστήμης, τό πρόσωπο δέν τό έννοούν όπως τό έννοούμε έμεις εις τήν Έκκλησία. Εις τόν έπιστημονικό χώρο, λοιπόν συνεχίζουν νά θεωρούν **τόν εγκέφαλο** ως τό κέντρο του έαυτου (center of the self), ως τό κέντρο δηλ. του προσώπου, ή, διαφορετικά, ότι τό πρόσωπο **έδράζεται** εις τόν εγκέφαλο. Και, έχουν άρχισει νά όμιλούν για μία νέα προοπτική περί του προσώπου πού άνοίγεται εις τούς έρευνητές, και ή όποία, λένε, συμπυκνώνεται εις τήν φράσι: «Έσύ, είσαι ο εγκέφαλός σου» (!) ("You are your brain"). Καταλαβαίνετε, τί συνέπειες έχει μία τέτοια θεώρησι. Ή ιστορία επαναλαμβάνεται. Πάλι θεοποιούν τόν άνθρωπο, τώρα όμως μέ άφορμή τήν σημερινή γνώσι περί του εγκεφάλου και τίς υποσχόμενες προοπτικές εις τόν τομέα τής έξερευνήσεώς του και τίς επακολουθούσες πρακτικές έφαρμογές.

Σε ένα πρόσφατο συμπόσιο πού έλαβε χώρα μέ τόν τίτλο «*Η προσωπικότης σε μία νευροβιολογική εποχή*» ^{iv}, έτέθη ο έξής προβληματισμός: «*Φαίνεται, ότι έχομε μάθει περισσότερο για τόν εγκέφαλο κατά τήν τελευταία δεκαετία άπ' ό,τι κατά τίς παρελθούσες χιλιετίες τής άνθρωπίνης ιστορίας. Η ανάπτυξις, όμως, τών νέων έπιστημών για τήν έρευνα του εγκεφάλου, σε ποιο βαθμό, άραγε, μάς έχει όδηγήσει εις τήν βαθύτερη κατανόησι του τί είναι ή προσωπικότης; Μήπως κινούμεθα προς μία ριζική ανακατάταξι τής κατανόησεως τής Ψυχολογίας, ως έπιστήμης, επάνω σε έναν καινούργιον άξονα, εκείνον 'από τήν ψυχή προς τόν εγκέφαλο', και τήν άνατολή ενός*

άνθρωπινου προσώπου πού θά καθορίζεται αποκλειστικά από τόν νευρικό ιστό;»^v. Δηλ., έπεξηγοῦμε έμεις, «ένός άνθρωπινου προσώπου πού θά καθορίζεται από τόν έγκέφαλο καί τίς νευρικές του συνάψεις;»

Φαίνεται, λοιπόν, ότι ή Έπιστήμη αποκλίνει, όλο καί περισσότερο, πρós μία καθαρά ύλιστική θεώρησι περί του άνθρώπου, άφού τείνει νά συσχετίση άμεσα τήν ύπόστασι του άνθρώπινου προσώπου μόνο μέ τήν ύπαρξι καί λειτουργία του έγκεφάλου του. Η Έπιστήμη, ύποστηρίζει, ότι τό άνθρώπινο πρόσωπο έχει μέν ύπόστασι, αλλά σέ σχέσι μόνο μέ τό σώμα καί ότι οι έκφάνσεις αυτού του προσώπου είναι προβολή καί έκφρασις κάποιων διεργασιών εις τόν χώρο του έγκεφάλου. Για τήν Έπιστήμη, τό άνθρώπινο πρόσωπο δέν ύφίσταται ως άυθυπόστατη όντότης, ούτε όταν ό άνθρωπος είναι έν ζωή, ούτε μετά τόν βιολογικό θάνατο του άνθρώπου. Για τήν Έπιστήμη, τό άνθρώπινο πρόσωπο εξαφανίζεται μέ τόν βιολογικό θάνατο του άνθρώπου, ή όταν ό έγκέφαλος του άνθρώπου καταστή άναντίστρεπτα άνενεργός. Η Έπιστήμη δέν δέχεται ότι τό άνθρώπινο πρόσωπο έχει νοερή ύπόστασι καί νοερή ούσία, οι όποιες δέν έχουν σχέσι μέ τόν έγκέφαλο, καί ότι τό άνθρώπινο πρόσωπο ζει καί μετά τόν βιολογικό θάνατο του σώματος. Γιατί, τότε, μάς έκπλήσσει τό γεγονός, ότι οι περισσότεροι γιατροί τόν «έγκεφαλικά νεκρό» τόν θεωρούν βιολογικά νεκρό, άφού ή Έπιστήμη ύποστηρίζει ότι χωρίς ένεργό έγκέφαλο τό πρόσωπο του «έγκεφαλικά νεκρού» έχει εξαφανισθή, ότι δηλ. δέν ύφίσταται πλέον ως άνθρωπος;

Κλείνω τήν όμιλία μου μέ ένα συμπέρασμα, πάλι του κ. Ήλία Κουρούμαλη:

«Μετά από πολλά χρόνια στον χώρο τής έπιστήμης, είμαι σχεδόν πεπεισμένος, ότι, τελικώς, ό όρίζοντας αυτών πού πολύ πρόσφατα χαρακτηρίσθηκαν ως παλαιάς κοπής άνθρωποι, καί πού άνάβουν, χωρίς πολλή γνώση, τό καντήλι τους, είναι άπείρως ευρύτερος από τόν όρίζοντα πολλών έπιστημόνων, κατόχων βραβείου Νόμπελ, πού άυτοβούλως άπαρνούνται τήν έντός τους εικόνα του Θεού».

Δαμασκηνός μοναχός Άγιορείτης

ⁱ Βλέπε: ΔΙΑΛΟΓΟΙ ΚΑΤΑΛΛΑΓΗΣ, Όρθόδοξος Ακαδημία Κρήτης, Κολυμπάρι, Ίαν.-Μάρτ. 2004, σελ. 723.

ⁱⁱ Ο άγιος Γρηγόριος ό Θεολόγος όρίζει τόν άνθρωπον ως έξης: «Άνθρωπός έστι ζών ένθάδε οικονομούμενον καί άλλαγού μεθιστάμενον καί τέλος του μυστηρίου τή νεύσει πρós τόν Θεόν θεούμενον». Γρηγόριος ό Θεολόγος όρίζει τόν άνθρωπον ως έξης: «Άνθρωπός έστι ζών ένθάδε οικονομούμενον καί άλλαγού μεθιστάμενον καί τέλος του μυστηρίου τή νεύσει πρós τόν Θεόν θεούμενον».

ⁱⁱⁱ <http://www.somatosphere.net/2011/07/brain-person-and-social-workshop-report.html>

^{iv} Personhood in a Neurobiological Age (<http://www.somatosphere.net/search/label/personhood>).

^v (*It seems that we have learned more about the brain in the last decade than over the previous millennia of human history. But to what extent are developments in the 'new brain sciences' leading to a mutation in our understanding of selfhood? Are we in the midst of a move from 'soul to brain', a radical restructuring of our understanding of human 'psychology' and the rise of a 'neuronal self'?*).